

לקראת שבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

שנה ה' / גליון שסב
ערש"ק פרשת בהר ה'תשע"ב

החידוש בחיוב האדון לזון את עבדו

קבלת עול - יסוד לכל עניני העבודה

שמיטה אפקעתא דמלכא או חובת גברא

עצות והדרכות לינצל מפיתויי יצר הרע

פתח דבר

בעזה"ת.

לקראת שבת קודש פרשת בהר, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון שסב), והוא אוצר בלום בענייני הפרשה מתוך רבבות ענייני חידוש וביאור שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים בשלימותם כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חבר מערכת, ופשוט שלפעמים מעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו על-אתר או בתוכן העניינים), שם נתבארו הדברים באריכות, במתיקות ובתוספת מראי מקומות.

* * *

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונזכה לשמוע תורה חדשה, "תורה חדשה מאיתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,

מכון אור החסידות

השחר וזמרה של בעלי השיר ועקיצה – קאמא[ר]ן וחבריהם בעלי הכנף וזמר נעימה הקיצוני, והדרת הטבע אשר חנן האלקים לכולדערע הלהיבה את לבבי לזכור ימי קדם, ימי האור, אשר כמו חי נצב לנגד עיני, אמירת ברכת השחר של הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק [מוהרש"ב] זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע...

(אגרות-קודש ח"ב עמ' צה ואילך)

קובץ זה יוצא לאור לזכות האחים
הרה"ח הרה"ת ישראל אפרים מנשה שי'
והרה"ח הרה"ת יוסף משה שי'
וכל בני משפחתם שיחיו
זאיאנץ
ס. פאולו ברזיל

להצלחה רבה ומופלגה בגשמיות וברוחניות

צוות העריכה וההגהה:
[ע"פ סדר הא"ב]

הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי, הרב יוסף גליצנשטיין, הרב צבי הירש זלמנוב,
הרב שלום חריטונוב, הרב אברהם מן, הרב ישראל ארי' לייב רבינוביץ', הרב מנחם מענדל רייצס

יוצא לאור על ידי

מכון אור החסידות

ארץ הקודש
ת.ד. 2033
1469 President St.
כפר חב"ד 60840
#BSMT
Brooklyn, NY 11213
03-738-3734
718-534-8673
הפצה: 08-9262674
www.likras.org • Likras@likras.org

תוכן העניינים

לג

לקראת שבת

נבחרו האלקים להאיר את מחשכי ארץ באור תורה, בנועם מדות טובות.

הגוי' המעופפת רצה על רצפת חלוקי אבנים וגלגלי' עטופים בחדולי גומי עבה ביותר, אשר קולה לא ישמע, ומרוצתה נותנת עוז והדר להיושב בה להתבדר לפני הבריות הרוחשים על עגלות סוס, או רוכבי אופנים, ומה גם על ההולכים ברגל.

רבש"ע מתי אזכה ואראה את פני אחי אלה, אשר אתם הנני בכל מקום שהם, ואליהם אכסוף

...היא מעופפת ואני חושב, היא מעופפת ואנכי מהרהר, מהרהר הנני בנסיעתי זו וממנה משתלשל עוד הרהורים, נוסע הנני כעת מריגא לבולדערע, ונזכר הנני על נסיעתי ממאחאוואיע לשפאלערנא [בית המאסר]. גם אז נסעתי במרכבה של זרם ורוח – ואיש אין – מה בין נסיעה זו להנסיעה ההיא.

היא מעופפת ואנכי חושב, חושב ומהרהר, כבר הנני אחורי הגבול, הנני רואה בעיני בהקיץ ולא בחלום, את אחיי ורעי, מבקר הנני אותם כמו שהם חיים במקומותיהם, רגע הנני בפטרבורג, רגע במאסקווא, רגע ברוסטוב בהאטעל, יושב בבית הנתיבות, ולבי תתכווץ, ורעד קר יעבור בכל עצמותי, ובתוך תוך נקודת נפשי רעיון יתלונן אף יקונן רבש"ע מתי אזכה ואראה את פני אחי אלה, אשר אתם הנני בכל מקום שהם, ואליהם אכסוף.

ופתאום והמרכבה נעצרה, הנני בבולדערע – ובשעה טובה ומוצלחת באנו אל מחוז חפצנו.

אנכי והבנין יודעים סוד הבריאה אשר איננה לשם לאטוטעם

נכנס הנני אל מעון החדש בית עצים אשר בנהו אחד הערלים בלי שום כוונה של קדושה ורק בשביל קבלת פרס של לאטוטעס – היא שם המטבע של מדינת לטביא, ולשון נופל על לשון, ושורת השכל הבריאה מחייב אשר במדינת לטביא המטבע שלה נקראים לאטוטעס על שם לטביא.

גם מה לי ולהבדיל למחשבתו של הערל הבונה בתים לשם לאטוטעס, אנכי והבנין יודעים סוד הבריאה אשר איננה לשם לאטוטעס ובכן רגעים אחדים נחתי מעמל הדרך גם שאפתי מעט אויר זך, וריח טוב הנודף מעצי הבושם אשר בחצר ואקחה אל מלאכותי לברר בירורים לעשות כלים לאלקות, ואתפלל תפלת ערבית.

אשר כמו חי נצב לנגד עיני, אמירת ברכת השחר של הוד כ"ק אאמו"ר

עקרת הבית רעייתי הכבודה ת' בתמימת לב בנוסח כבוד אבי' האיש אמת שי' באמת לאמיתו לא כוונה כוונות יתירות והביאה אתה עמה סעודת הלילה ונברך ונאכל, ונברך ונקרא ק"ש ונלכה לנוח...

מקרא אני דורש.....ה

ויצא מעמך הוא ובניו עמו:

אם הוא נמכר, בניו מי מכר

יבאר בפירושו רש"י שהוקשה לו תיבת 'הוא' דנראה כמיותר, אלא שמזה נלמד חיוב מזונות העבד על אדונו שאינו יכול לצאת י"ח בלחם צר וכיו"ב כ"א חייב לזונו כרגיל, ויבאר דזה שנתחייב האדון דווקא במזונות בני העבד הוא ע"פ שיטת רשב"י בכ"מ (ע"פ לקוטי שיחות חכ"ב עמ' 150 ואילך)

פנינים.....ט

עיונים וביאורים קצרים

יינה של תורה.....י

קבלת עול מלכות שמים – יסוד ושושן לכללות עבודת הבורא

מה נתחדש בהמשך ד"עול השור" שבזהר פרשתנו / יסוד ענין היראה והקבלת עול – אינם רק למנוע האדם מלעבור איזה עבירה ח"ו / השראת השכינה היא רק על מי שבטל אצלו ית' / אהבה להקב"ה אינה יכולה להמשיך קדושתו ית' הנעלית באין ערוך מעבודת הנברא / בזה יתבאר היטב שהיראה וקבלת עול הם יסוד כל העבודות (ע"פ לקוטי שיחות ח"ז עמ' 75 ואילך)

פנינים.....טז

דרוש ואגדה

חידושי סוגיות.....טז

בפלוגתת המפרשים אי שמיטה אפקעתא דמלכא או חובת גברא

יפלפל בסברות החקירה לענין שביתת הארץ ולענין שמיטת קרקע, ובהנפק"מ שיש בזה / ידון בראיות לכאן ולכאן, ויסיק להוכיח דגדר שמיטת קרקע כשמיטת כספים / יעמיק הדק היטב בדין שמיטת כספים, אם החוב נפקע או לאו ואם יש בזה דין פריעת בע"ח מצוה (ע"פ לקוטי שיחות ח"ז עמ' 286 ואילך)

תורת חיים.....כח

מכתבי קודש עם עצות והדרכות לינצל מפיתויי יצר הרע ולהתגבר על מצבי נפילת ונמיכת הרוח ר"ל

דרכי החסידות.....לא

אגרת קודש מכ"ק אדמו"ר מוהריי"ץ מליובאוויטש נ"ע ובה תיאור נפלא אודות כוונת הבריאה, שהיא לברר בירורים, ובכל מקום אשר האדם הולך ידע אשר לשם כוונה זאת הרי הוא הולך לשם

ויצא מעמך הוא ובניו עמו: אם הוא נמכר, בניו מי מכרן

יבאר בפירוש רש"י שהוקשה לו תיבת 'הוא' דנראה כמיותר, אלא שמזה נלמד חיוב מזונות העבד על אדונו שאינו יכול לצאת י"ח בלחם צר וכיו"ב כ"א חייב לזונו כרגיל, ויבאר דזה שנתחייב האדון דווקא במזונות בני העבד הוא ע"פ שיטת רשב"י בכ"מ

בפרשתנו מדובר אודות דינו של יהודי שנמכר לעבד ליהודי אחר, ואחד הפרטים בזה הוא אשר עת בוא שנת היובל הרי 'ויצא מעמך הוא ובניו עמו, ושב אל משפחתו ואל אחוזת אבותיו ישוב' (כה, מא).

ובפירוש רש"י:

"הוא ובניו עמו – אמר רבי שמעון: אם הוא נמכר, בניו מי מכרן? אלא מכאן שרבו חייב במזונות בניו".

ויש לדייק – בהדיוק הידוע (ראה גם במדור זה בגליונות האחרונים – לפ' אחרי ולפ' אמור): מדוע שינה כאן רש"י מדרכו הכללית, להביא דברי חז"ל סתם (בלי ציון שם האומר), אלא הזכיר את שמו של רבי שמעון?

וצריך לומר, שבתוכן פירוש זה יש קושי מסויים, ולכן הזכיר רש"י את שמו של רבי שמעון – שדוקא לשיטתו יומתק ויתבאר, וכדלקמן. [ודבר בעתו מה טוב – בהמשך ובסמיכות לל"ג בעומר, יום הילולא רבא של רבי שמעון].

וכה הונהג 'תחום המושב' – במקום זה יכול הוא המברר להלוך לעשות את מלאכתו, מלאכת ירידת נשמתו למטה בגוף

...מה עשה ניקאליי הראשון והשני ומה שביניהם ויסגרו את הארץ על מסגר ועשו תחומין בעולמו של הקב"ה אני ואתם מבינים כי הברואים הללו הם רק שלוחי השר של[ה]ם, כי השר הגדול שלהם העומד בין הע' שרים הסובבים את הכסא, ראה כי התפשטו המבררים לטהר את הארץ, וירא פן בכלות כל הבירורים ורוח הטומאה יבוער מן הארץ ואז הלא יקויימו היעודים האמורים ויתחכם ויסת את באי כחו על הארץ לעשות את הארץ לתחומין ויוציאו חוק איסור המושב.

וכה הונהג 'תחום המושב' כלומר במקום זה יכול הוא המברר להלוך לעשות את מלאכתו, מלאכת ירידת נשמתו למטה בגוף, ומכאן ואילך עמוד, כאומר עד פה תבוא ולא תוסיף.

כה חי' ישראל כמה דורות של צרות ועינוי הנפש, כמה מישראל נמשכו ללכת למאסקבא, פטרבורג, קיוב, ראסטוב וקוקוז, הם כמו אנשים בעלי גוף נדמה להם כי דברים גשמיים מושך אותם למקומות ההם, לדוגמא ענין של פרנסה והדומה מדברים קלי הערך, אבל בעלי נשמה הרגילים לכנוס בעומק כל ענין ופנימיותו יודעים את הענין ומבינים אותו על בוריו, כי עיקר חפצם ומגמתם הי' עבודת הבירורים.

הוסר השר הוסר בא כחו, ויפתחו שערי התחום

ובשביל להסיר מחיצה זו, ופרסה עבה הלזו סבב בעל הסבות יתברך ויתעלה כמה סבות, ובענינים מענינים שונים השתלשלו עד אשר הוסר התחום המבדיל, הוסר השר הוסר בא כחו, ויפתחו שערי התחום.

ועתה אין מונע ומעכב מלהביא כוונת הבורא ית' בבריאת העולמות מהכח אל הפועל, אפשר לברר אדמתה של מאסקווא ופטרבורג ועפרה של קיוב וקוקוז וכן עוד כמה מאות מקומות אשר בתוכם גם בולדערע.

אלה המה מחשבותי מיום ג' ח' תמוז בשעה השמינית לעת נטית השמש אשר ישבנו ב"ב ואני, בשתי מרכבות בעלי גוי' זרם ורוח – וסוס אין – לנסוע צלחה אל בירת בולדערע, העומדת על חוף הים, ומחכה זה חמשה אלפים שש מאות שמונים ושבעה שנים תשעה חדשים ושבעה ימים ותשע שעות עד אשר יבאו היהודים הללו ויחיו אותה בדברי תפלה ודברי תורה.

תכליתו הוא כשנכלל בהגבוה ממנו או בהנעלה ממנו במעלה ומדריגה

כל הנבראים למיניהם כל אחד הוא בעל תכלית, ותכליתו הוא כשנכלל בהגבוה ממנו או בהנעלה ממנו במעלה ומדריגה, הדומם לצומח, הצומח לחי, והחי למדבר, והמדבר לכשהוא עובד את השם.

ובכן מה מאושרה היא האדמה אשר עלי' דורכים כפי רגלי אנשים, אשר הם האנשים האלה

לברר בירורים

ועתה אין מונע ומעכב מלהביא כוונת הבורא ית' בכריאת העולמות מהכח אל הפועל, אפשר לברר אדמתה של מאסקווא ופטרבורג ועפרה של קיוב וקוקז וכן עוד כמה מאות מקומות אשר בתוכם גם בולדערע.

העברת "תחום-המושב" הוא בשביל עבודת הבירורים

...אנכי הנני כבר זה כשלשה שבועות בנאות דשא בילדערינגסהאף, אשר הממשלה החדשה איותה לשנות שמה בולדערע, ובולדערע זו היא אחת מחופי הים אשר הי' אסור ליהודי לבוא שם.

כיהודי נאמן המאמין באמונה שלמה אשר העברת "תחום-המושב" הוא בשביל עבודת הבירורים.

דבר ודאי, פשוט ומובן לכל אדם גם מי שאינו משכיל גדול בדברי אלקים חיים, רק שלעת מן העתים התחנך אצל שולחן של חסידים יודע הוא אשר תכלית הכוונה של בריאתו של עולם הוא בשביל להיות מוכן לשבתו ית'.

וסגנון מפורסם הוא, נתאוה הקב"ה להיות לו ית' דירה בתחתונים. וכתוב את השמים ואת הארץ אני מלא, לא קשיא זהו מה שמלא כל הארץ כבודו ית', אבל זה שנתאוה הקב"ה להיות לו ית' דירה בתחתונים היא ע"י עבודת האדם.

ב. ויש להקדים ולבאר את לשונו של רבי שמעון כפי שהובא ברש"י: "אם הוא נמכר בניו מי מכרן" – דלכאורה, השאלה המתעוררת בכתוב כאן היא "בניו מי מכרן"; ומה טעם הוצרך להקדים ולומר "אם הוא נמכר"!!

ועוד יש להקשות: ידוע דרכו של רש"י לדייק גם בהתיבות שהוא מעתיק מן הכתוב ב'דיבור המתחיל'. ובנידון דידן: לכאורה, היה לו להעתיק רק התיבות "ובניו עמו" – שאותן בא לבאר – ומדוע העתיק גם תיבת "הוא (ובניו עמו)", שאינה צריכה לפירוש??

ג. והביאור בזה, שחדא מיתרצא בחברתה:

מזה שרש"י מעתיק מן הכתוב גם תיבת "הוא", מוכח שמה שהוקשה לו הוא (לא רק התיבות "ובניו עמו", אלא גם) תיבת "הוא" גופא שמיותרת היא – הרי ברור שמדובר כאן על העבד, ואם כן היה לו לומר "ויצא מעמך ובניו עמו"! ולשם מה הוסיף הכתוב תיבת "הוא"?

ולכאורה היה אפשר לפרש, שבלשון זו נתכוון הכתוב לרמוז שהמדובר כאן הוא בשני מצבים:

מצב אחד שבו העבד מכר את עצמו בלבד, ועל זה נאמר "ויצא מעמך"; ומצב שני שבו מכר (לא רק את עצמו, אלא) גם את בניו – מרוב דחקו – ועל זה נאמר "הוא ובניו עמו".

ושיעור הכתוב הוא איפוא: "ויצא" בשנת היובל "מעמך" לבדו, או "הוא ובניו עמו" כשנמכרו גם בניו לעבדים.

וכדי לשלול פירוש זה – מאריך רש"י בלשונו ואומר: "אם הוא נמכר" – בשלמא "הוא", הרי מפורש בכתוב "ונמכר לך"; אך "בניו – מי מכרן": היכן מצינו בכתוב שהוא מכר אותם (שלכן צריך להודיענו על יציאתם לחירות)!!

ד. ולאחר ששלל רש"י את הפירוש הנ"ל, ממשיך רש"י ומסיק – "אלא מכאן שרבו חייב במזונות בניו":

למסקנה זו, הרי התיבות "הוא ובניו עמו" אינן מוסבות על היציאה לחירות של העבד, אלא בנוגע לדין המזונות שרבו מחוייב בהם; ובנוגע לפרט זה הרי "בניו עמו" – ברשות רבו.

ומעתה מובן גם הדגשת הכתוב "הוא ובניו עמו":

מצד הסברא היה מקום לומר, שהאדון אינו מחוייב לתת מזונות (אפילו) לעבדו גופא; כי די בכך ששילם את דמיו בעת שנמכר – ולמה עליו להוסיף ולתת לו מזונות (אם לא התנו כן להדיא)!!

וגם את"ל שסברא פשוטה היא שכדי שיוכל העבד לשרת לאדונו צריך האדון לספק לו צרכיו – הרי יכול האדון לטעון שדי בכך שהוא נותן לחם צר ומים לחץ (ותו לא)!!

לפי כוחו, וכיון שהיות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא, בודאי שאין העבודה ממעטת מצד עצמה בבריאות הגוף.

ומה שיש העלמות והסתרים ולפעמים נדמה ואולי גם האמת כן הוא שהם יותר מהמדה, הרי כבר ידוע המבואר בתניא שמתעמים הוא לשון רבים, כי שני סוגים בזה ושני מיני נחת רוח, אם בעבודה שאין עמה מלחמה או דוקא במלחמה. והרי גם במלחמה צריך ללכת מיט א פריילעכן מארש [עם ניגון שמח של נצחון], כידוע משיחת כ"ק מו"ח אדמו"ר. ומלחמה רוחנית היא כנ"ל, אז דאס דארף ניט אנרירן די בריאות בפועל, כאטש די זאך דארף ארן [שהדבר לא צריך לפגוע בבריאות בפועל, אף שהדבר צריך להציק לו].

והשי"ת יחזקהו ויאמצהו אשר מתוך בריאות הנכונה יוכל למלאות שליחותו להפיץ שם תורת החסידות ולעשות לו ית' דירה בתחתונים גם במדינה הנ"ל על ידי הפצת המעינות חוצה.

(אגרות קודש חי"ט אגרת ז'תיא)

וזהו שמדגיש הכתוב אשר "הוא ובניו עמו" – לחדש אשר האדון חייב הן במזונות העבד עצמו ("הוא"), שיהיו כדבעי, והן במזונות בניו ("ובניו עמו").

[ומה שנאמר "הוא" גם לגבי נמכר לנכרי (פרשתנו כה, נד) – יש לומר שהוא אגב גררא דלשון הכתוב "הוא ובניו עמו" דכאן].

ה. אמנם יש מקום לתלמיד ממולח להקשות: סוף סוף, מאי טעמא יתחייב האדון במזונות בניו של העבד? בשלמא העבד עצמו – הרי הוא משמש אותו וכו', אבל בניו של העבד אינם שייכים להאדון ואינם מביאים לו כל תועלת, ומדוע איפוא יתחייב הוא לספק להם מזונותם; ואם מצד צדקה וחסד – במה הם עדיפים על שאר עניי העיר?!

ולזה העתיק רש"י שמו של רבי שמעון – לרמז אשר הוא לשיטתו דר"ש במק"א:

איתא בבבא-בבא (קטז, א) דברי רבי שמעון בן יוחאי: "כל שאינו מניח בן ליורשו, הקב"ה מלא עליו עברה". מלשון רשב"י משמע, שאין הוא מדבר על העונש מצד העדר קיום "פרו ורבו", אלא שהוא מדבר על זה שצריך להיות לאדם "בן ליורשו":

כאשר אדם משאיר בן היורש אותו, הרי זה גורם שמחה אצל הקב"ה; ולכן, כאשר חסר "בן ליורשו", הרי זה גורם להיפך השמחה ("מלא עליו עברה").

וממוצא דבר למדנו שיטת רשב"י, אשר ההדגשה בבנים הוא שיהיו "בן ליורשו", קם תחת אביו, האב והבן נחשבים להמשך אחד, ועד למציאות אחת. (ראה ע"ד ההלכה – בבא-בבא קנט, א. צפנת פענח כללים ערך ירושה. וש"נ. ולהעיר מחידושי אגדות מהר"ל בבא-בבא קטז, א שם).

וזהו הביאור בזה שהאדון חייב במזונות בניו של העבד: זהו מצד שייכותם להאב. כשם שהוא חייב במזונות האב (העבד), כך הוא חייב לפרנס את "חלק האב" שנמצא בבניו.

[ובדרך זו יומתק גם המשך הכתוב – "ואל אחוזת אבותיו ישוב", ומפרש רש"י:

"ואל אחוזת אבותיו – אל כבוד אבותיו, ואין לזלזלו בכך".

כי, כשם שהכתוב מלמדנו על השייכות שבין העבד לבניו, שלכן האדון חייב במזונותם יחד – "הוא ובניו עמו", כן מיד ממשיך הכתוב ומלמדנו על השייכות שבין העבד לאבותיו (שהוא אותו ענין כמובן) – "ואל אחוזת אבותיו ישוב".

ולכן, כשם שאסור להפריד את העבד מבניו (אלא צריך להיות "הוא ובניו עמו"), כן ממש אין להפריד בין העבד לאבותיו, ולכן צריך העבד לחזור "אל כבוד אבותיו".

ו. ועוד י"ל בשייכות מאמר דידן לרבי שמעון דוקא (עכ"פ לחידודא):

ידוע אשר רבי שמעון הצטיין בכך ש"תורתו אומנתו" (שבת יא, א), ודעתו היא שדרך יהודי צריכה

להיות שאינו עובד לפרנסתו אלא "בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתו נעשית על ידי אחרים" (ברכות לה, ב).

ולכן מדגיש רבי שמעון, אשר אין לחייב בני העבד לחזור על הפתחים – אלא צריכים לקבל מזונותיהם "על ידי אחרים" כדי שיוכלו לעסוק בתורה.

ומה שהטילה התורה חיוב זה על האדון דוקא (ולא על האב – העבד), יש לומר:

זה שהאב מכר עצמו לעבד מורה על שפלות מצבו ברוחניות כו' (כדברי רש"י בפרשתנו כו, א), ואילו האדון – אדרבה: יש לו עבדים המשמשים אותו ("מלאכתו נעשית על ידי אחרים") כך שיש לו זמן לעסוק בתורה.

ולכן, כדי להדגיש אשר זה שהבנים מקבלים מזונותיהם על ידי אחרים הוא כדי שיוכלו ללמוד תורה, מקבלים זה (לא מאביהם העבד אשר בוודאי אין "תורתו אומנתו", אלא) דוקא מהאדון שיש לו בעצמו פנאי לעסוק בתורה, כדי שיגדלו גם הם באופן זה של "תורתו אומנתו".

נראה במוחש גדול ההיזק כשנשמעים לפיתוי היצר להפיל את האדם מדרגתו האמיתית

...במענה על שאלותיו:

מובן וגם פשוט שכתבו בקצה השני (באופן דנמיכת ונפילת רוח בהנוגע למה שעשה ופעל עד עתה) גם זה אינו נכון, וכידוע פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר: כשם שצריך לדעת חסרונות עצמו כן צריך לדעת מעלות עצמו. וכנראה במוחש גדול ההיזק כשנשמעים לפיתוי היצר בקו הזה דלהפיל את האדם מדרגתו האמיתית, ומעשה רב,

אלא דהעדר השמיעה לפתוייו, אין זה אומר לאחוז בקצה השני "דהכל ביכולת ודוקא עליך המלחמה לגמור", אפילו באם הי' הדבר ברור ש[ע"י עבודתו בקירוב] יבררו את המתברר ככל הדרוש, ולא יפגע כלל וכלל בהמברר וגם לא בהסביבה, וככתוב במכתבי הקודם, דכמה פעולות הסביבה מפרשת אותם דכוונת[ם] הכשר, ולא עוד אלא בצירוף ק"ו: כיון דפלוני נותן הכשר הרי בודאי דלסביבתו הוא לכתחלה והיתר גמור או אדרבה זהו המקסימום וכו'.

ומוסבר האמור עוד יותר – ע"פ פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר, במאמר חז"ל על דרכיו של הקלוגינקער [כינוי ליצר הרע], שבתחלה – היום – אומר עשה כך, מסכים, שאומן הוא בפיתויו, ולכל אחד בא במלבוש המתאים, ומגדיל פעולותיו ביותר, שמזה מובן, שלאיש וואס קאכט זיך [שעוסק] בבירורים, ודוקא של אובדים ונדחים, הרי לכל לראש עושה חשבון חזק כבדול (בגימט' עמלק) אשר הצלה הכי גדולה תבוא דוקא ע"י עבודתו בשטח זה ואין שום מקום לספק (ג"כ בגימט' ברזל ועמלק) ולא עוד אלא שרק הוא היכול לעשות בזה, ובלעדו ח"ו אין כל תקוה לניצוצות דקדושה האמורים, ועד כמה גדולה פעולת דברים אלו – שהם בגדר שוחד ובמילא פעולתם דמעלימים ומסתירים גם על עינינו הנראים במוחש...

ובעמדנו ערב ימי חג הגאולה י"ב וי"ג תמוז, יהי רצון שיגאל כאו"א מאתנו מכל ענינים המבלבלים, והרי הבלבול גדול ביותר לא מודאי איסור אלא מספק איסור ומס"ס, וק"ל.

(אגרות קודש ח"ט אגרת ז'שנט)

נצטערתו להוודע אשר מצב בריאותו אינו כדבעי, ובוודאי זה רק נערוון והעדר עבודת ה' בשמחה

נצטערתו להוודע אשר מצב בריאותו אינו כדבעי ובודאי חלק גדול מזה הוא נערוון ומחשבות, והעדר עבודת ה' דוקא בשמחה. ועל פי פסק הרמב"ם ומובא בטור ושו"ע או"ח סי' רל"א ובכ"מ אשר עבודת השי"ת הוא בכל דרכיך אכילה שתי' הליכה וכו'.

ונפלאתי עליו, כי הלא עיקר הדבר בא מאמונה בבחי' קטנות, או כלשון רז"ל קטני אמנה כי אמונה כדבעי מכרחת לומר אשר לפום גמלא שיחנא, היינו שאין הקב"ה נותן לאדם עבודה שאינה

פנינים

עיונים וביאורים קצרים

”בניו” ולא ”אשתו” אין האדון חייב (ע”פ דרך הפשט) במזונות אשתו.

(ע”פ לקו”ש חכ”ב עמ’ 150 ואילך)

גם במוכר עצמו מדעתו אין לזלזל

ושב אל משפחתו ואל אחוזת אבותיו ישוב

ואל אחוזת אבותיו, אל כבוד אבותיו ואין לזלזלו בכך (כה, מא. ובפירש”י)

יש לתמוה, מדוע הזהירה תורה על הזלזול בהעבד המשוחרר רק בפרשתנו (במוכר עצמו), ולא בפרשת משפטים שם עסקינן במכרוהו בי”ד; והרי אדרבה – החשש שיזלזלו בעבד המשוחרר גדול יותר במכרוהו בי”ד, שהרי הוא זה שנמכר בגניבתו, ולהיותו גנב קרוב יותר שיזלזלו בו.

ויש לומר שהיא הנותנת:

אדם שמכרוהו בי”ד בגניבתו, הנה מכיון שהעבדות היא בתור עונש על הגניבה, מסתבר שכבר התחרט ועשה תשובה על גניבתו, ופשיטא ד”אין לזלזלו בכך”, שהרי הלכה ברורה היא (בבא מציעא נח, ב) שאסור להזכיר לבעל תשובה ”זכור מעשיך הראשונים”.

משא”כ במוכר עצמו מרצונו, הנה אף שגם זה בא כתוצאה מחטאיו (ראה רש”י לקמן פסוק כו), מ”מ אין הכרח שישוב מחטאיו, שה”ה מכר את עצמו מדעתו, וקיים חשש שכשישחרר אכן יזלזלו בו, וע”ז צוותה תורה באזהרה מיוחדת ד”אין לזלזלו בכך” אלא יחזור ל”כבוד אבותיו”.

(ע”פ לקוטי שיחות חכ”ב עמ’ 157)

חייב האדון לפרנס משפחת העבד

ויצא מעמך הוא ובניו עמו

אם הוא נמכר, בניו מי מכרו, אלא מכאן שרבו חייב במזונות בניו (כה, מא. ובפירש”י)

בפ’ משפטים עה”פ ”ויצאה אשתו עמו” (כא, א) כתב רש”י ”מגיד הכתוב שהקונה עבד עברי חייב במזונות אשתו ובניו”.

ויש לעיין, מדוע בפסוק דגן, לא כתב רש”י ”אשתו” כבפ’ משפטים, וכתב רק ש”חייב במזונות בניו”.

ויש לומר בזה, ע”פ דברי רש”י (משפטים כא, ב) שבפ’ משפטים מדובר על מי שמכרוהו ב”ד, משא”כ בפרשתנו מדובר על המוכר עצמו.

והנה דין זה שהקונה עבד חייב גם במזונות משפחתו, חידוש הוא. דהרי קנה רק את העבד, ומשפחתו מאן דכר שמייהו.

אלא דבמכרוהו ב”ד הסברא נותנת דמכיון שלא רצה העבד לימכר, א”א שפרנסת משפחת העבד תיפגע בע”כ, וממילא חייבה תורה את האדון לפרנס את משפחת העבד. משא”כ במוכר עצמו, אין סברא לומר שיתחייב האדון בפרנסת משפחת העבד.

ולכן בפ’ משפטים שמדובר במכרוהו ב”ד, הנה מכיון שכתבה תורה ”ויצאה אשתו” הסברא נותנת שהכוונה גם לבני ביתו של האדון, דכנ”ל ב”ד חייבים לוודאות שלא תיפגע פרנסת משפחת העבד, ונכלל בזה גם בני ביתו.

משא”כ בפרשתנו שמדובר במוכר עצמו, הנה מכיון דהא שרכו חייב במזונות משפחתו חידוש הוא, הנה רק מה שכתוב בתורה, מוטל על האדון לקיים, ומכיון שבתורה נכתב רק

תורת חיים

מכתבי קודש

אל ישלוט בנו יצר הרע

איך להתגבר על מדת העצלות, ועל יצר הרע שהוא גדול וחזק

במענה למכתבו מ... בו כותב ראשי פרקים מדברי ימי חייו ומסיים בשאלות:

(א) איך לגרש מדת העצלות.

יתבונן ומה טוב שילמוד בעל פה במה שכתוב בספר תניא קדישא ר”פ מ”א (נו, א) עד ריש עמוד ב’ תיבת המלך. יעבור על הענין או גם על הלשון מזמן לזמן, אם בדבור או עכ”פ במחשבתו, וכשיהי’ הענין חזק במוחו ועד ללבו בודאי שזה יוסיף במדת הזריזות.

(ב) עצה להתגברות על היצה”ר שהוא גדול וחזק כו’.

כבר הודיעונו חז”ל שאין הקב”ה בא בטרוניא עם בריותיו, ולפום גמלא שיחנא, ז.א. שלפי המצב של האדם נתנה לו הכחות והיכולת להתגבר עליו, אלא שצריך התבוננות שלא ליפול ברוחו באם היצה”ר מתחיל במלחמתו פעם אחר פעם, וההתבוננות היא כמבואר בספר התניא קדישא בכמה מקומות (עיין במפתח עניינים הנדפס בסוף ספר תניא קדישא הוצאת קה”ת), ומהם בפרק כ”ז ואילך.

ובכלל עצה היעוצה ללכת לבטח דרכו המלך מלכו של עולם זה הקב”ה נותן התורה ומצוה המצוה, הוא ע”י הזריזות הנמשכת משמחה ופתיחת הלב וטהרתו כו’, כמבואר בתניא פכ”ו ובכ”מ. כיון שנצטוה ע”ז בודאי שנתנה היכולת לקיים הענין.

תקותי שיודע משלשת השיעורים הידועים בחומש תהלים ותניא ואשר ישתדל לקיימם מכאן ולהבא. אף שכמובן צ”ל בלי נדר.

(אגרות קודש חי”ח אגרת ו’תשי”א)

מן הגר) לגבי הבבא הראשונה (המחזיר חוב בשביעית) בדרך "לא זו אף זו": ענין "רוח חכמים נוחה ממנו" אינו רק כשהטוב שבמעשהו הוא בכל שלשת הפרטים של הענין הנדון (כמו המחזיר חוב בשביעית), אלא גם במקום שהטוב הוא בנוגע לשני פרטים בלבד.

ושב הבבא השלישית, "כל המטלטלין נקנין במשיכה וכל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה ממנו". דגם בענין זה "רוח חכמים נוחה ממנו" לא רק מצד הענין (הצדדי) שהוא "מקיים דבריו", אלא (גם) מחמת החפצא – המטלטלין.

מיהו אין כאן גדר זה מחמת השנים האחרים – המוכר והלוקח. דכיון שהלוקח לא עשה משיכה, הרי (אף אם נתן ממונו⁵⁴) אין כאן שעבוד של מוכר ולוקח (וקונה), היוצרת ביניהם שייכות של מוכר וקונה (מחמת גדר הקנינים). ויתירה מזו: ע"ז שהוא "מקיים דברו", אין מובטחת טובה למוכר או לקונה, כי הלוקח אינו חסר דבר בלאו הכי (שהרי אם הלוקח שילם לו, הוא מקבל את כספו בחזרה); אין זה אלא ענין השייך לפרט של החפצא: חלה על המטלטלין שייכות אל הקונה בעת דיבור המוכר ומכחו (או גם מחמת נתינת דמים ע"י הלוקח), וע"ז נאמר במשנה, שגם בכגון דא, שהצד הטוב הוא רק באחד משלשת הפרטים, "רוח חכמים נוחה ממנו"⁵⁵.

נוחה ממנו", הנה גם כאן "רוח חכמים נוחה ממנו" לא רק מצד ענינים צדדיים (שלא יחזרו הבנים לסורם (וכיו"ב)), כי אם גם לשם התועלת בנוגע להלוואה עצמה – אבל רק ביחס לשני פרטים: (א) מצד הלוה: כיון שהלוה קיבל טובה מיד הגר ולוה ממנו את הממון על מנת לשלם, הרי אע"פ שלאחרי מיתת הגר הוא פטור מתשלומין מדינא, מ"מ, כיון שקיבל את הממון על מנת לשלם – הרי ממון זה שבידו הוא המשך של חוב, ומדה טובה היא אם יחזירו. (ב) עד"ז מצד החפצא של החוב: הן אמת שאין בנמצא מלוה להחזיר לו את החוב, אבל השעבוד בשווי החוב על נכסי הלוה (אשר כאילו אינם בבעלותו של הלוה) – מאי בטלי⁵²? וממילא יש מקום לכך שיחזיר את החוב. וכיון שלממון זה יש איזו שייכות רק "לבניו" (שלא יחזרו לסורם) – יחזיר לבניו, ולכן רוח חכמים נוחה ממנו⁵³.

אמנם בענין הג', ביחס למלוה, אין שייך כאן ענין של טוב, כי המלוה (הגר) מת, ובניו אינם יורשים את הגדר של מלוה. ועפ"ז מובנת הוספת המשנה: "לא יחזיר לבניו" – אף שהדבר מובן מכך ש"החזיר רוח חכמים נוחה הימנו" (ותו לא) – כדי להדגיש, שאין כל שייכות בין הלוה ל"בניו", ולא רק מדינא (כיון שאינם בגדר מלוה, ולא חל על הלוה שום שעבוד כלפיהם), אלא אף לא מטעם רוח חכמים.

ומעתה מובן החידוש בבבא השנית (הלוה

קבלת עול מלכות שמים - יסוד ושורש לכללות עבודת הבורא

מה נתחדש בהמשל ד"עול השור" שבזהר פרשתנו / יסוד ענין היראה והקבלת עול – אינם רק למנוע האדם מלעבור איזה עבירה ח"ו / השראת השכינה היא רק על מי שבטל אצלו ית' / אהבה להקב"ה אינה יכולה להמשיך קדושתו ית' הנעלית באין ערוך מעבודת הנברא / בזה יתבאר היטב שהיראה וקבלת עול הם יסוד כל העבודות

מה נתחדש בהמשל ד"עול השור" שבזהר פרשתנו

א. איתא בזהר הקדוש ריש פרשתנו (קח, א) בנוגע לזה שיסוד ושורש עבודת הבורא ית' הוא קבלת עול מלכות שמים:

"מאי עול מלכות שמים, אלא כהאי תורא דיהבין עלי' עול בקדמיתא בגין לאפקא מני' טב לעלמא, ואי לא קביל עלי' ההוא עול לא עביד מדי, הכי נמי אצטריך לי' לב"נ לקבלא עלי' עול בקדמיתא ולבתר דיפלוח בי' בכל מה דאצטריך, ואי לא קביל עלי' האי בקדמיתא לא ייכול למפלה, הדא הוא דכתיב 'עבדו את ה' ביראה', מהו ביראה כמה דאת אמר 'ראשית חכמה יראת ה'' ודא מלכות שמים . . ועל דא האי בקדמיתא הוא דכלא".

[מהו 'עול מלכות שמים', אלא כשור הזה שנותנים עליו עול בתחילה, כדי להוציא ממנו טוב לעולם, ואם אינו מקבל עליו אותו עול, אינו עושה כלום. כך גם צריך לו לבן אדם לקבל עליו עול בתחילה ואחר כך שיעבוד בו בכל מה שיצטרך. ואם אינו מקבל עליו עול זה בתחילה, אינו יכול לעבוד.

(54) לפי הר"מ והרע"ב. משא"כ להר"ש ותו"ט. וראה צמח צדק שם.

(55) ובירושלמי שביעית מסיים "דרב נהג (כשאמר לבני ביתו ליתן מתנה לבר נש לא לא הוי חוזר בו) למדת חסידות", ולפי הפי' שבמשנתנו איירי כשנתן דמים יומתק החידוש והמשך בירושלמי שהוא גם כן בדרך לא זו אף זו. וראה בארוכה לקוטי שיחות חל"ב ע' 354 ואילך.

(52) להעיר מב"ק (קט, א) בגזל הגר בזקפו עליו במלוה לר"ע (וכן היא ההלכה – רמב"ם פ"ח מהל' גזילה ה"ד) שחייב להוציא מתחת ידו, וגם לר"י שם, עכ"פ צריך למחול לנפשיה לאחר מיתת הגר, עיי"ש. ולהעיר מגמרא שם ע"ב "קנאו השם".

(53) ועפ"ז תתורץ קושית משנה ראשונה כאן "מאי איירי' לוה מן הגר כו' אפילו לוה מן העכו"ם".

יש חידוש בענין "רוח חכמים נוחה ממנו" על פני הבבא הקודמת לה.

ויובן בהקדים מה שיש לדקדק בדברי המשנה. בבבא השנית צ"ע לאיזה טעם נאמר במשנה "לא יחזיר לבניו" – והלא אף אילו נאמר רק "הלוה מן הגר שנתגייירו בניו עמו אם החזיר לבניו רוח חכמים נוחה ממנו", הי' מובן שאין חיוב להחזיר את החוב לבניו. ובבבא השלישית, "כל המטלטלין נקנין במשיכה וכל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה ממנו" – אינו מובן, כקושיית המפרשים: כוונת המשנה כאן היא לבאר את מעלת "המקיים את דברו", שהרי דיני קנינים – אין כאן המקום לבארם; ולאידך גיסא, "קיום דברו" הוא לאו דוקא בקניית מטלטלין⁴⁸. ואם כן, מאי שייכא הכא ההקדמה "כל המטלטלין נקנין במשיכה".

והביאור בזה, בהקדים דפשטות הפירוש של "רוח חכמים נוחה ממנו" הוא, שזה ש"חכמים אוהבים אותו על זה וישר בעיניהם מה שעשה" (לשון הר"מ כאן⁴⁹) אינו רק מחמת מה שקיים כאן מצוה צדדית, או שלא עבר על איסור צדדי (אע"פ שאינו מחוייב בזה) – כי אם מפני שע"ז פעל טוב בעצם אותו דבר שעשה. וכן הוא בנדון דידן – בענין ההלואה, דאמרי' "רוח חכמים נוחה ממנו" מפני שעשה דבר טוב (אף שלא הי' מחוייב בו) – שהמעלה והטוב שבמעשה זה הם בגדרי חיובי ההלואה גופא, ולא בענין צדדי.

והנה, בפעולת ההלואה (ועד"ז בקנין) משתתפים ג' דברים: (א) המלוה, (ב) הלוה, וכן

(ג) החפצא דהממון, היוצר את יחס השעבוד שבין המלוה ללוה. ומעתה י"ל דיש חילוק בין הבבות לאיזה ענין מן השלושה נוכל לומר גדר הנ"ל דרוח חכמים נוחה הימנו.

ח

יבאר בדרך נחמד השינוי שבין ג' הבבות, עד כמה יש בהם גדר "רוח חכמים נוחה"
בנוגע ל"מחזיר חוב בשביעית" – "רוח חכמים נוחה ממנו" ביחס לכל השלשה: (א) בנוגע למלוה המקבל את החוב – כיון שעשה מצוה, "כסף תלוה", הרי "רוח חכמים נוחה" מזה שע"י החזרת החוב מובטח המלוה שלא ישא היזק ממון ע"י פעולת המצוה שלו. (ב) בנוגע ללוה – כיון שהמלוה הוא "בירא דשתית מיני", וקיבל טובה ממנו, "רוח חכמים נוחה" מכך שהלוה הרגיש שעליו לשלם למלוה [בנוסף על התועלת מזה עבור הלוה עצמו – שכשיצטרך יוכל ללוות ממנו עוד פעם⁵⁰], עיין במש"כ ר"ש סיריליאו ומלאכת שלמה כאן: "רוח חכמה וחסידות בקרבו דאינו רוצה ליהנות מממון אחרים". וראה בעל העיטור (אות פה פרוזובול): "שאינו רוצה ליהנות בממון חבירו אבל לכתחילה אין לו להחזיר". (ג) ביחס ל"חפצא" של ההלואה – עצם החוב: כיון ששעבוד החפצא עומד בעינו (אע"פ שעל הלוה אין שעבוד גברא, כנ"ל בארוכה), לפיכך "רוח חכמים נוחה" כשהלוה משלם את ה"חוב"⁵¹.

בבבא השנית, "הלוה מן הגר שנתגייירו בניו עמו לא יחזיר לבניו ואם החזיר רוח חכמים

(50) ראה במשנה ראשונה כאן.

(51) ראה לשון המפרשים (הנ"ל) "ממון אחרים" – "בממון חבירו".

זהו שכתוב "עבדו את ה' ביראה" כמו שאתה אומר "ראשית חכמה יראת ה'", וזו מלכות שמים. ועל כן הוא בהקדמה של הכל].

והמורם מדברי הזהר הק', שיסוד ושורש לעבודת ה' הוא שיקבל עליו האדם עול מלכות שמים תחילה, ותהי' יראת ה' עליו, ורק אח"כ יוכל לעבוד את השי"ת בכל עניני העבודה. וזהו שהביא המשל לזה מעול השור, שכשם שהשור לא יעבוד עבודתו לולי יוטל עליו העול, כן הדבר בנוגע לעבודת הבורא ית', שמוכרח הדבר שתהי' העבודה מתוך קבלת עול ויראת ה'.

וצריך ביאור, דמה הועיל המשל דעול השור להבנת ענין זה. דהרי זה שבלי עול מלכות שמים המוטל על האדם, לא יעבוד אדם את הקב"ה כדבעי, מובן הוא לכל בר דעת, וא"כ אף שבמשל השור יש עוד דוגמא לענין זה, כי גם השור צריך לעול על גביו בכדי שיוכל לעבוד עבודתו בשדה, אך מה ביאור נתוסף ע"י דוגמא זו בחשיבות והכרח הקבלת עול?

והנה בס' התניא (פמ"א) מבאר בארוכה ענין קבלת עול מלכות שמים ויראת ה', ומביא המשל הנזכר מהזהר הק', ובהשים לב להמתבאר שם יובן היטב החידוש בהמשל דעול השור, כדלקמן.

יסוד ענין היראה והקבלת עול – אינם רק למנוע האדם מלעבור איזה עבירה ח"ו

ב. דהנה, בהשקפה ראשונה, ענין הקבלת עול והיראה מהקב"ה הוא שעל ידם ישמר האדם מלעבור ח"ו על רצון ה' בשם"ה לאוין, או לבטל ח"ו איזה מצוה מרמ"ח עשין.

דמי שאינו ירא את הקב"ה, לא מן הנמנע שיעבור על רצונו ית', ודוקא מי שיעמול לעורר בלבו יראה ופחד מה' אלוקי ישראל, ומקבל עליו עול מלכותו ית', הנה זה ימנע ממנו מלעבור על רצון ה'.

אך בתניא (שם) מבאר יתירה מזו, וזה לשונו שם: "אע"פ שהיראה היא שורש לסור מרע והאהבה לועשה טוב, לא די לעורר האהבה לבדה לועשה טוב ולפחות צריך לעורר תחילה היראה כו".

דהנה, זה שיראת ה' היא המונעת את האדם לעבור איזה עבירה ח"ו הוא יסוד פשוט, ולא נזקק לבאר זה בתניא כאן, כ"א שבא להוסיף על כך, שאף שהיראה היא שורש לסור מרע, והאהבה לועשה טוב, הנה "לא די לעורר האהבה לבדה לועשה טוב", כ"א שצריך לעורר גם היראה ל"ועשה טוב".

כי יכול האדם לחשוב בליבו, שבכדי לקיים מצוות עשה, הנה לזה מספיק לעורר בליבו אהבת ה', שהיא השורש ל"ועשה טוב". שאהבתו להקב"ה מכל ליבו ונפשו, היא הגורם והיסוד שעליו מושתת קיום המצוות אצלו. אך ענין היראה, הוא רק שורש ל"סור מרע" – שבכדי שלא יעבור ח"ו שום עבירה לכך צריך הוא ליראת שמים.

וע"ז מבאר בתניא שהיראה וקבלת עול מלכות שמים הם שורש לכללות העבודה, שגם ה"ועשה טוב", קיום רמ"ח מצוות עשה, הכל צריך להיות מתוך יראה וקבלת עול מלכות שמים.

וזהו חידוש גדול בדרכי עבודת ה', אשר כל העבודה אשר יעבוד את השי"ת, הן ההמנעות

(48) ואי לאשמעינן בנוגע למתנת קרקע וכיו"ב – הרי העיקר חסר מן הספר.

(49) וראה צמח צדק כאן בארוכה.

מלעשות רע, והן עבודת האהבה, התקרבותו אל ה', וקיום מצוות עשה, הכל צריך להיות מתוך קבלת עול מלכות שמים ויראת ה'.

ועוד קודם שיתבאר הענין, מדוע אכן היראה היא שורש כל העבודה, ומדוע "לא די לעורר האהבה לבדה לועשה טוב", כבר יש בדברים הללו ביאור לשאלה דלעיל (מדוע הוצרך הזהר להביא המשל מעול השור).

דיסוד זה בדרכי העבודה נלמד מהמשל דעול השור, שהרי ענין העול המוטל על גבי השור, אינו (רק) למנעו שלא יזיק, כ"א שהחרישה עצמה, העבודה החיובית של השור ("עשה טוב"), נעשית ע"י שהשור מוטל עליו עול.

וענין זה מדויק היטב בלשון הזהר בהמשל "כהאי תורא דיהבין עליה עול בקדמיתא בגין לאפקא מניה טב לעלמא". שענין העול על השור הוא לצורך עבודתו החיובית, להועיל ולהוסיף טוב לעולם, ולא (רק) לשומרו שלא יזיק או שלא ינטה מדרך הנכון וכיו"ב.

אלא שעדיין מוטל עלינו להבין בגוף הענין, מדוע אכן כך הוא הדבר, שהדרך האמיתית לעבוד את השי"ת היא שקיום ה"ועשה טוב" שלו מבוסס גם הוא על יראת ה' וקבלת עול מלכות שמים. ומה חסרון יש לו להעבוד ה', אשר מקיים המצוות עשה רק מצד האהבה לבדה, שכיון שהצליח לפעול בעצמו ולעורר בלבו אהבה עזה להקב"ה, הנה עי"ז הוא מקיים המצוות כדי לידבק בהקב"ה מתוך אהבה רבה, ומדוע יזקק לבסס עבודתו זו על היראה וקבלת עול מלכות שמים.

השראת השכינה היא רק על מי שבטל אצלו ית'

ג. והנה, מבואר בספרי חסידות ש"אין הקב"ה שורה אלא על דבר שבטל אצלו ית'" (לשון התניא פ"ו), שבאם האדם מרגיש עצמו כמציאות חשובה ודבר בפני עצמו, אזי גם אם יגיע להשגות גדולות ביותר, ויבין החשיבות הגדולה שבקיום המצוות, הנה לא ימשיך על עצמו השראת קדושת הקב"ה, כיון שהכלל הוא שאין הקב"ה משרה שכינתו אלא על מי שבטל אל הקב"ה.

שע"פ יסוד זה מובן, שאין ענין הקבלת עול מלכות שמים רק למונעו מלעשות עבירות בפועל. כי גם מי שזוהר מאוד מלעבור על רצון ה', בקלות כבחמורות, הנה באם חסר אצלו בקבלת עול מלכות שמים, והיינו, שאינו מרגיש שחייב הוא להכניע עצמו ורצונותיו מפני עול הקב"ה המוטל עליו, נמצא שאינו בביטול, ואזי לא יוכל להמשיך השראת השכינה והקדושה עליו, כיון שעדיין הוא מרגיש את עצמו למציאות ו"יש" בפני עצמו.

אך עדיין אי"ז ביאור מדוע מועילים הקבלת עול והיראת שמים לעשיית המצוות עשה עצמם. שהרי לפי ביאור זה יש מקום לומר שהשראת השכינה היא ע"י קיום המצוות עשה מתוך אהבת ה', והטעם שנצרך האדם גם לקבלת עול ויראת ה', הוא כיון שהם פועלים שיהי' האדם בביטול, ובאם לא הי' בטל לא היתה השכינה שורה אצלו.

ז

יקדים דקדוקים בג' הבבות שבמתני' דסוף שביעית גבי רוח חכמים נוחה ממנו

ע"פ הנ"ל בענין השמטת כספים, וההסברה בדין "המחזיר חוב בשביעית רוח חכמים נוחה ממנו", יובן לנו היטב גם המשכיות המשנה מרישא לסיפא בסיום מסכתא שביעית: "הלוא מן הגר שנתגירו בניו עמו לא יחזיר לבניו ואם יחזיר רוח חכמים נוחה ממנו, כל המטלטלין נקנין במשיכה וכל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה ממנו".

דמעתה י"ל דשייכות ב' הבבות האחרונות לבבא הראשונה ["המחזיר חוב בשביעית"] אינה רק במה שבשלתן "רוח חכמים נוחה ממנו", אלא גם בטעמא דמילתא – מפני מה "רוח חכמים נוחה ממנו". דכשם שהמחזיר חוב בשביעית אין עליו חיוב ושעבוד גברא לשלם את החוב, אלא שעבוד חפצא בלבד, ומהאי טעמא פרעון החוב הוא רק ענין של "רוח חכמים וכו'" – כך הוא גם בב' הבבות האחרות, שאין שעבוד גברא על הלואה כלפי "בניו" של הגר, ועל המוכר כלפי הלוקח, אלא יש שעבוד חפצא בלבד – ולכן גם לגביהו אין זה כי אם ענין של "רוח חכמים וכו'". כמשי"ת לקמן. ועוד יתבאר להלן בעומק, דלפי הכלל שסדר הבבות במשנה הוא (ע"פ רוב⁴⁷) בדרך "לא זו אף זו", צריך לומר, שסדר ג' הבבות במשנתנו נקבע באופן כזה שבכל אחת מהבבות האחרונות

לכספים קאי על השביעית. אבל לפי ר"ת בתוס' שם (ד"ה בזמן. וכן פירש ברמב"ן ריטב"א ר"ן מאירי שם. ובכמה פוסקים שפסקו כרבי), דברי רבי שהוקשו ב' שמיטות היינו כהירושלמי דהשמטת קרקע מדובר ביובל. אבל באמת אדרבה, גם לפירוש זה י"ל כדברינו, דהא לפי ר"ת "השמטת כספים" היינו שביעית בכלל – גם דקרקע, ומעתה פשיטא שגם לדרך זו שוין הן (שמיטת קרקע בשביעית ושמיטת כספים בשביעית) שהרי כוללם יחד, ויתר על כן, לפ"ז נמצא שנקראת כללות השביעית בשם שמיטת כספים⁴⁶.

ונמצא דשוה גדר השמיטה בשניהם שהוא חובת גברא ולא אפקעתא דמלכא. והחילוק ביניהן הוא רק במה היא חובת הגברא, כי בשמיטת כספים, כיון שהמצוה היא "שמוט כל בעל משה ידו גו' לא יגוש את רעהו" – אין זאת אלא שנאסר על המלוה לתבוע, אבל שעבוד החפצא של החוב עומד בעינו, כנ"ל; ואילו בשמיטת קרקע, שנאמר בה "והשביעית תשמטנה ונטשתה", נעשים הפירות והתבואה הפקר לגמרי.

46) אבל להעיר דלפי הא' דר"ת בקדושין (לח, ב סד"ה השמטת) נקט נמי שמיטת כספים דדמיא להו שמיטת יובל שביובל חוזרות השדות מלוקח למוכר ושמיטת כספים כמו כן מופקעים ממלוה ללוה" (ועד"ז הוא ברשב"א גיטין שם). וברמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"ט ה"ב "אין שמיטת כספים כו' אלא בזמן שהיובל נוגה... שהרי ישוב הקרקע לבעליו בלא כסף כו' אמרו חכמים בזמן שאתה משמיט קרקע כו'". וראה לשונו פ"י ה"ט שם. ובסוף הפרק שם "יובל משמיט קרקע בתחלתו ושביעית אינה משמטת כספים אלא בסופה". ובכ"מ פ"ד הכ"ה שם (פ"ט ה"ב. פ"י ה"ט) דלהרמב"ם דוקא שמיטת כספים הוקשו ליובל. וראה מ"מ פ"ד שם.

47) ראה עירובין (עו סע"א) וש"נ לכמה וכמה מקומות דזו ואצ"ל זו קתני. דרכי שלום כללי הש"ס סי' קפ (וש"נ). ובשדה חמד כללים מערכת ז' כלל יא: כתבו הראשונים בכ"מ דאף שתירוץ זה ואין צריך לומר זו לא נאמר אלא מדוחק אבל תירוץ לא זו אף זו אינו דוחק כלל. – ולהעיר מתוד"ה דחביבה (יבמות ל, א).

ולדברינו מחוור היטב, כי אף שהלוה פטור מלהחזיר את ההלוואה ואין כאן פריעת בע"ח מצוה, מ"מ עדיין עומד החוב בעינו, ולא נפקע⁴².

ובסגנון אחר יש לפרש הדבר, דבאמת בכל פעם כאשר אדם לוו מחבירו – אזי על חלק מנכסיו (בסכום ההלוואה) חלה מעין בעלות של המלוה (מלבד החיוב שחל על גוף הלוה בדין פריעת בע"ח מצוה), ובעלות זו אינה פוקעת במה שהמלוה אינו תובע חובו.

ובאמת מצינו מי שרצה לפרש בפשט משנתנו (משנה ראשונה שביעית מ"ט ט, שם), שמה שעדיין יש מקום להחזיר החוב הוא מדין "פריעת בע"ח מצוה", וזה דוחק. וראי' שלא כן – מהא דהדעה שחל חיוב על הלוה להחזיר את החוב למלוה (אם לא אמר משמט אני) היא רק דעת יחיד, כנ"ל; ועוד, שאם הוי בגדר מצוה של פריעת בעל חוב, הרי – אפילו למ"ד שמצוה זו דפריעת בע"ח אינה אלא מדרבנן (ראה אנציקלופדי' תלמודית כרך ט' ע' רכו ואילך. ו"ש"נ) – זהו חיוב ממש, ולא רק בגדר "רוח חכמים"⁴³ נוחה

אח"כ מאמירת הלוה "אעפ"כ" משמע גם כן שהוא מחזיר חובו, כדברינו לעיל בריש ס"ד. וראה פרש"י גיטין שם ד"ה עד דאמר.

(42) ולהעיר מצפנת פענח כלאים פ"י הכ"ז (יט, ג-ד). מהד"ת בסופו.

(43) ראה בארוכה בצמח צדק חידושים על הש"ס סוף שביעית בגדר רוח חכמים נוחה ממנו.

אבל להעיר דלפרש"י כתובות (שם) ד"ה פריעת בע"ח מצוה – "מצוה עליו לפרוע חובו ולאמת דבריו דכתיב הין צדק שיהא הן שלך צדק כו", והרי לכמה פירושים זהו הפירוש בסוף משנתנו "כל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה ממנו" – ר"מ ורע"ב. וראה ירושלמי שביעית כאן. אבל ראה לקמן בפנים. – וראה לקוטי שיחות חל"ב ע' 157 ואילך.

ממנו⁴⁴. ועיין בכתובות (פו, סע"א) דכופין על מ"ע.

ז

יסיק דבענין זה שוים שמיטת כספים ושמיטת קרקעות שהוא חובת גברא

ומעתה, ע"פ ההסברה הנ"ל בענין שמיטת כספים, מסתברא מילתא דאף שמיטת קרקעות שהוקשה לה היא עד"ז, כי גדר השמיטה (בשנה השביעית) שוה בקרקעות ובכספים; ובפרט שהכתוב כוללן יחד בפסוק "וזה דבר השמיטה". וכמו שהביא הרמב"ם בספר המצוות לגבי מצות עשה דשמיטת כספים "ולשון התוספתא בשתי שמיטות הכתוב מדבר אחת שמיטת קרקעות ואחת שמיטת כספים". ומשמעות הנאמר "וזה דבר השמיטה" היא כפשוטו, שדבר זה (המפורש בהמשך בכתוב) הוא מצות השמיטה, והיינו, שהמצוה על הגברא היא ל"דבר", להפקיר בפיו את השדה⁴⁵.

אמנם, לכאורה הנ"ל קאים דוקא לפרש"י בגיטין (לו, סע"א) דשמיטת קרקע שהוקשה

44) ולפי היראים הנ"ל, י"ל בפשטות ד"רוח חכמים נוחה ממנו" היינו אחר שאמר המלוה משמט אני שאז כבר אין עליו חוב לפרוע, וכפשטות סדרם במשנה, דהמשנה "רוח חכמים נוחה ממנו" באה לאחרי מ"ח "המחזיר חוב בשביעית יאמר לו משמט אני". ראה מלאכת שלמה שם. אבל ברמב"ם מקדים "כל המחזיר חוב שעברה עליו שביעית רוח חכמים נוחה הימנו (ואח"כ) וצריך המלוה לומר למחזיר משמט אני כו".

45) ע"פ המבואר לעיל הערה 36 אולי י"ל ההשתוות דשמיטת קרקע ושמיטת כספים גם בזה שגם בקרקע המצוה "להשמיט כל מה שתוציא הארץ" היינו שמניחו הפקר [ורק "כל הנועל כרמו כו" ביטל מ"ע" (רמב"ם שם פ"ד הכ"ד)] וגם להפקיר בפה – ראה רמב"ם שם "אלא יפקיר הכל". וראה רי"פ פערלא שם רסו, א ואילך.

וכאילו נאמר שאין הקבלת עול והיראת שמים אלא הסרת המניעה להשראת השכינה על האדם. והיינו: שהמשכת הקדושה על האדם היא רק על ידי שמקיים המצוות מתוך אהבה, אלא שצריך לזה הקדמת הקב"ע ויר"ש (ענין הביטול), כיון שבלא הקדמת הביטול לא תשרה עליו השכינה. אך האהבה היא הממשכת לבדה קדושה על האדם.

אך מהמתבאר לעיל בלשון התניא, בביאור המשל שבזהר הק, נראה שכשם שבעול השור, העול הוא עצמו המועיל "לאפקא מיני' טב לעלמא", כ"ה גם בענין ה"עול מלכות שמים", שהעול עצמו הוא הגורם להמשכת והשראת השכינה ע"י קיום המצוות, ואינו משמש רק כהסרת המניעה שלא יהי' ירגיש האדם את עצמו כמציאות, ודבר נפרד מהקב"ה (ועיין ההכרח לזה בלשון התניא (פמ"א שם) במקורי הדברים (לקו"ש ח"ז ע' 175 ואילך)).

אהבה להקב"ה אינה יכולה להמשיך קדושתו ית' הנעלית באין ערוך מעבודת הנברא

ד. והביאור בזה:

גם אם יתעלה האדם בעבודתו, ויבוא לדרגות רמות ונישאות באהבתו להקב"ה, הנה להיותו נברא מוגבל, הרי הוא באין ערוך לגמרי מציאות הקב"ה, ולא יוכל ע"י השגתו לתפוס בהקב"ה עצמו, שהוא גבוה על גבוה לאין קץ מציאות כל נברא, תהי' מציאותו נעלית ככל שתהי'.

ואשר על כן, מובן ופשוט שלגבי ית', גם אם יצליח האדם לעורר בלבו אהבה עצומה, ויתעלה במדרגות האהבה ככל יכולתו, עדיין לא יתפוס כלל מקום אצל הקב"ה, שהרי גם רגשי אהבה הגדולים ביותר, הם רגשותיו של נברא מוגבל, שאינם בערך כלל ואינם תופסים מקום אצל הקב"ה הבלתי מוגבל.

ובזה יובן גודל הענין דקבלת עול מלכות שמים, שעובד עבודתו ומקיים המצוות בדרך עבודת עבד, שענין העבד הוא שאין נוגע כלל הרגשתו, והגורם לו לקיים ציווי אדונו, הוא רק מחמת שעול האדון מוטל עליו, והוא רכושו של האדון, לכן כשמצוה עליו האדון לעשות איזה דבר, מחוייב הוא לעשותו ללא כל חשבונות.

שהמעלה שיש בזה היא, שאין קיום הציווי מתייחס למציאותו של העבד, להבנתו והשגתו, כ"א שעושה המעשה מחמת עול האדון המוטל עליו, שאזי נקודת המעשה הוא, לא מה שהאדם המקיים עשה איזה דבר, כ"א שרצונו של האדון נתמלא.

וזהו היסוד בקיום כל מצוות הבורא ית', שצריך לקיים המצוות, הן מצוות עשה והן מצוות לא תעשה, מחמת שעול מלכות ה' מוטל עליו, דכיון שכן ציוה המלך מחוייב הוא לקיים רצונו.

שאזי קיום המצוות אינו מחמת השגתו והבנתו, ולא מחמת אהבתו הגדולה למלך, שכל אלו הם רגשותיו של הנברא השפל שאינם תופסים מקום כלל. ורק מחמת עולו של מלך המוטל עליו יקיים המצוות, שאזי קיום המצוה הוא ענינה "שנתקיים רצון ה'".

ובזה מובן היטב שענין הקב"ע ויראת שמים, אינו רק לשומרו שלא יעבור ח"ו איזה עבירה בפועל, ואינו רק לגרום שהאדם לא ירגיש עצמו כמציאות בפ"ע (שאזי לא תשרה שכינה אצלו), כ"א הוא הגורם (חיובי) שהמצוה שמקיים יהי' ענינה – קיום רצון ה', וזהו מה שממשיכה המצווה קדושת השי"ת עליו, כיון שהיא קיום רצונו של מלך. זהו ההרגש האמיתי שהוא היסוד לכל מצוה שלמדים אנו מהמשל המובא בזה פרשתנו.

ה

**יפלפל עוד בהא דחובת גברא בשמיטת
כספים הוא רק שלא לתבוע, וידון אם עדיין
יש כאן פריעת בע"ח מצוה**

אמנם, אף דאמרינן שהציווי הוא רק שלא לתבוע, ולא השמטה גמורה, מ"מ כיון שהציווי "לא יגוש" מחייב ומכריח את המלוה שיעזוב את החוב ולא יתבענו, שוב מובן שבדרך ממילא בטל השעבוד והחובת גברא שעל הלוה לפרוע את החוב (כי הא בהא תליא), וכלשון הרמב"ם: "משמיט אני וכבר נפטרת ממני" – דעי"ז שאינו תובעו שוב הלוה נפטר משעבודו למלוה³⁸.

ועיין יתירה מזו בקצה"ח (סי' קד סק"ב) דבהלואה בכלל, אף שלא בשנת השמיטה, כשאינ המלוה תובע אין על הלוה מצוה לפרוע. וגם לדעת הנתה"מ (שם סק"א) דחייב כיון שרשמנא חייבא לפרוע, היינו דוקא היכא שחסרה התביעה בפועל, אבל בנדון דידן (מצוה ו) איסור על המלוה לתבוע כו', י"ל שגם לשיטתו אין על הלוה מצוה לפרוע. וכדמשמע מהלשון רוח חכמים נוחה הימנו ולא קיום מצות פבע"ח וכיו"ב, והיינו שאין כאן מצוה על גוף הלוה.

מיהו, כל זה הוא רק ביטול השעבוד ביחס (שבגדר גברא) בין המלוה והלוה, אבל השעבוד שעל נכסי הלוה עומד בעינו³⁹, כי עצם החוב

כשלעצמו לא נפקע, ולהכי עדיין רוח חכמים נוחה.

(ומ"ש הרמב"ם שם (פ"ט סה"ד) "וכשתשקע חמה בליל ר"ה של מוצאי שביעית אבד החוב" – אין פירושו שבטל החוב או נפקע וכיו"ב, כי אם שאי אפשר לו לתובעו עוד, ובא בהמשך למ"ש לפנ"ז ד"בשביעית עצמה גובה חובו כו' וכשתשקע חמה כו' אבד החוב").

וע"פ דברינו לבאר היאך עצם החוב לא נפקע, אף שאין כאן פריעת בע"ח מצוה – יתיישב בסברא מה שמצינו לדעת רוב הפוסקים (מלבד דעה יחידאה של היראים (סי' רעה. ובהשלם – סי' קסד⁴⁰)) דאין גדר דמצוה על הלוה להחזיר את החוב למלוה (גם קודם שאמר המלוה "משמיט אני"), ואעפ"כ אשכחן דנקרא⁴¹ "מחזיר חובו".

נכסים נכסי אביו ערבים בשביל אביו כו' נכסיו ערבים מיום הלוואה כו' וגובה מהם. וראה בית רידב"ז הל' שביעית ס"י בסופו.

וימתק ע"פ דעת ר"ת (ר"ן כתובות פה, ב) דשני שעבודים יש לו למלוה על הלוה שעבוד גופו שהוא מחוייב לפרוע ושעבוד על נכסיו, וכשמחלו פקע שעבוד הגוף וממילא שעבוד נכסיו כו' משא"כ כשמת הלוה כו', והרי בנדון דידן המלוה לא מחל השעבוד, וא"כ מובן שנשאר איזה שעבוד נכסים.

(40) וראה תועפות ראם שם סקט"ז מהרקאנטי, דהיראים חזר בו, עיי"ש שלא חזר בו מהדין שצריך הלוה להחזירו למלוה ואינו רשאי לעכבו אלא ע"פ מלוה כו'. וס"ל כפשוטו שכל הגדר הוא רק שלא יגוש את רעהו בפועל. וראה אברבנאל ראה טו, ב.

(41) וזה אף דאמר' להדיא ד"כשהוא נותן לו אל יאמר לו בחוב אני נותן לך אלא יאמר לו שלי הן ובמתנה אני נותן לך" (גיטין לו, ב) – ראה יראים שם (סי' רעה) "ותיקון לשון דיבור הוא שתקנו לומר במתנה שיהא הדבר ניכר ונראה שלא ע"י נגישה נותן לו".

ואף שכתבו לדעתו דשמיטה דקרא אינה מחילה כו', ויש שכתבו (נסמן בהערה שלפנ"ז) שהיראים חזר בו – הרי כשבא להחזיר חובו לפני אמירת משמט אני, פשיטא שנקרא מחזיר חובו (כבהערה שלפנ"ז), וגם

38) ולשונו "וכבר נפטרת ממני" היינו שנפטרת ממני לא ע"י אמירתו עכשיו "משמיט אני".

39) להעיר מתומים שם, דס"ל לרש"י בפ"י דברי ר"ש בספרי "בעל משה ולא היורש" דעיקר מה שהקפיד התורה הוא ללא יגוש אותו שהוא משועבד גופו גו' ובשביעית פטרה התורה לבל יכול לנגוש אותו הפקיעה שעבוד הגוף כו' אבל בלוה מת ונשתיר

פנינים

דרוש ואגדה

התוקף האמיתי לעמוד חזק בשמירת המצוות ולא לירא מכלום. ומחמת ביטול זה, הרי בה בשעה יודע הוא את מעמדו ומצבו הנפשי ד'מכיך מכל טוריא'.

(יעיין אריכות הביאור בלקו"ש ח"א עמ' 276)

שנה השביעית
— אלף השביעי

וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו. וציויתי את ברכתי לכם בשנה השישית (כה, כ"א)

יש לפרש זה בדרך החסידות:

ידוע שששת השנים הקודמות לשנת השמיטה הם כנגד שית אלפי שנין של קיום העולם, ושנת השמיטה הינה כנגד האלף הז' שלאחריהם (ראה סנהדרין צו, א. ראב"ע ורמב"ן על פ' ב' כאן ועוד).

ואף כאן נשאלת שאלתם של ישראל "מה נאכל בשנה השביעית גו'": מאחר שעומדים באלף השישי, בדור נמוך וירוד, וכקושיית הגמ' (יבמות לט, ב) "איכשר דרי"? ואיך ייתכן שעל ידי מעשינו הדלים "נאכל בשנה השביעית", נוכל לבוא לאלף השביעי?

וכהמשך הפסוקים, גם כאן באה ההבטחה "וציויתי את ברכתי", היינו, שבאם יעשו בניי את התלוי בהם, הנה אף שמצד עבודתם אין הם שייכים לבוא ל"אלף השביעי" מ"מ יתן ה' ברכה מיוחדת בעבודתם, שעל ידה נזכה לבוא לגאולה הקרובה. אכ"ר.

(ע"פ לקו"ש חכ"ז ע' 189)

סיני מכיך מכל טוריא

וידבר ה' אל משה בהר סיני (ריש פרשתנו)

איתא במדרש (מדרש תהלים סח, יז) כי קודם מ"ת רבו ההרים ביניהם על מי יתן השי"ת את התורה, וכל אחד מהם טען את מעלותיו וכו' לכך הוא צריך לזכות בזה. וע"ז אמר להם הקב"ה "למה תרצדון – תרצו דין – הרים גבנונים", ו"ההר חמד אלקים לשבתו" הוא הר סיני "דמכיך מכל טוריא" (השפל מכל ההרים).

ולכאורה, אינו מובן:

ממ"נ, אם דחה השי"ת את טענת ההרים ובחר דווקא בשפלות ובנמיכות, הו"ל ליתן את התורה בבקעה או ע"פ במישור, ואם המעלה היא ב"הר", היה לו ליתנה על ההר הגבוה ביותר, ולמה בחר ב"הר סיני".

והביאור בזה בדרך עבודת האדם לקונו:

בעת עבודת היהודי בקיום התומ"צ, צ"ל בליבו ב' בחינות – מחד "הר" ומאידך "סיני":

(א) מחד צ"ל בתוקף ובהגבהת רוח "לא להתבייש מפני המלעיגים" (שור"ע בתהילתו), ולהיות גאה וחדור בקיום רצון השי"ת.

(ב) ומאידך, על הגאווה נאמר (סוטה ה, א) "אין אנו והוא יכולין לדור", ורק אחרי "ונפשי כעפר לכל תהי"ז זוכים ל"פתח לבי בתורתך ובמצוותיך...". עליו להרגיש "מכיך מכל טוריא".

ובאמת, אין כל סתירה בין ב' עניינים הללו:

כי תוקפו בקיום התומ"צ איננו מצד הרגשת ישותו וחשיבותו כמציאות עצמית. להיפך – מצד ביטולו כלפי השי"ת, חש הוא את הגדלות והשמחה לקיים את רצונו ית', וזה נותן לו את

נגש". והיינו, שהחיוב והמצוה שעל המלוה ("משמט אני") מוגדרים רק למה שמקיים הציווי "לא יגוש" ואינו תובע את החוב. פירוש, דאין לומר שציווי זה ד"לא יגוש" (שלא לתבוע החוב) הוא לאו ואיסור בפני עצמו בשמיטת כספים (נוסף לגוף ועצם דין השמיטה, שהחוב נשמט), אלא הוא הוא (גם) גוף קיום חיוב ההשמטה (כמצות עשה). וכלשון החינוך (מצוה תעז): "לעזוב החובות" – היינו, שגוף מצות עשה דשמיטת כספים היא בקיום הלאו שלא לתבעם. וכמשמעות לשון הכתובים: "שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגוש את רעהו ואת אחיו גו' ואשר יהי לך את אחיך תשמט ידך"³⁶.

ועפ"ז יובן מה שבהמצות ל"ת (סהמ"צ ל"ת רל) כללם הרמב"ם יחד: "הזהירנו שלא לתבוע משאות בשנת השמיטה אבל ישמטו כלם יחדיו"³⁷ שנאמר שמוט כל בעל משה ידו כו' ואינו מותר לגוש כו' אבל ישמט". ועיין גם בספר היד שם רפ"ט שכתב: "מ"ע להשמיט המלוה כו' והתובע חוב כו' עבר על ל"ת שנאמר כו'", ולא כתב בלשון "מ"ע להשמיט כו' ואסור לתבוע כו'" דאז הי' משמע שב' עניינים נפרדים הם.

(36) ולפי זה מה שצריך לומר משמט אני לדעת הרמב"ם כיון דכל הגדר הוא מצד לא יגוש, י"ל דס"ל דהוי מצוה שיאמר ההשמטה בפה כפרש"י גיטין ושבט שם. וכן הוא דעת אדמו"ר הזקן הלכות הלואה סל"ז. (וכ"כ במרדכי שם ואו"ז פ"א דע"ז סי' קח לדעתם דשביעית משמטת מאיליה. וראה תוס' ר"ד גיטין לז, ב. ב"ח חו"מ סי' סז סקל"ה וסקל"ו). וברי"פ פערלא שם בתחלתו (רסב, ד) כתב דלהרמב"ם בלא אמירת משמט אני עובר בלא יגוש.

(37) כ"ה בהוצאה שלפנינו. אבל בתרגום קאפח "ישמטו כליל לגמרי". ובהוצאת העליר מתרגום א"א "אבל יפלו לגמרי".

איצטריך ליתומים קטנים שהלוו שהרי לאו בני מיעבד מצוה נינהו וקרא כו"³¹ (ועי"ש בסוף התשובה), ואי הוי אפקעתא דמלכא, הרי החיוב נפקע מאליו ולמאי נפק"מ (וכמ"ש כבר במנ"ח שם)³².

ועוד משמע מהראיות דלעיל, שגדר חיוב זה שעל הגברא אינו להפקיע את החוב ולבטל אותו לגמרי, אלא רק לעזוב ("משמט") את החוב, פירוש שלא יתבענו ("לא יגוש").

ולדברינו שאין שמיטת כספים אפקעתא דמלכא, יובן גם מ"ש הרמב"ם (רפ"ט שם. ובסהמ"צ מ"ע קמא³³): "מצות עשה להשמיט המלוה בשביעית שנאמר כו'", דדברים אלו יש להם מקום, בפשטות, רק אי נימא דההשמטה היא חיוב על המלוה, ולא אפקעתא דמלכא. כי דוחק לומר שבאמת ס"ל שכבר נשמט החוב מעצמו, וכל המצוה היא רק שיאמר משמט בדבור, דהא רק כשבא הלוה להחזיר מצינו לדין זה שצריך שיאמר משמט אני, ולא פסיקא מילתא בכל מלוה עד שיתכן לומר "מ"ע להשמיט המלוה בשביעית כו'". ועוד, דאם לזה כוונתו הו"ל לפרש³⁴.

ולפי מה דאמרינן נמי דגדר החיוב הוא רק שלא יתבענו, מבוואר מ"ש הרמב"ם (שם פ"ט הכ"ה³⁵): "וצריך המלוה לומר למחזיר משמט אני וכבר נפטרת ממני, אמר לו אעפ"כ רצוני שתקבל, יקבל ממנו שנאמר לא יגוש והרי לא

(31) ועד"ז מוכח גם מקושי' התומים סס"ז סקכ"ה.

(32) וראה הנסמן לקמן הערה 39.

(33) ראה ביאור הרי"פ פערלא שם (רסו, ג).

(34) וראה רי"פ פערלא שם. לקמן הערה 36.

(35) וראה רדב"ז וכו"מ שם.

בפולגת המפרשים אי שמיטה אפקעתא דמלכא או חובת גברא

יפלפל בסברות החקירה לענין שביתת הארץ ולענין שמיטת קרקע, ובהנפק"מ שיש בזה / ידון בראיות לכאן ולכאן, ויסיק להוכיח דגדר שמיטת קרקע כשמיטת כספים / יעמיק הדק היטב בדיון שמיטת כספים, אם החוב נפקע או לאו ואם יש בזה דין פריעת בע"ח מצוה

א

יקדים החקירה לענין שביתת מעבודת קרקע אם הוא חיוב על החפצא או על הגברא, ויבאר דתלוי בטעמי מצוה זו

כתב הרמב"ם בריש הל' שמיטה ויובל, גבי מצות שביתת הארץ בשביעית, וז"ל: "מצות עשה לשבות מעבודת הארץ ועבודת האילן בשנה שביעית שנאמר (פרשתנו כה, ב) ושבתת הארץ שבת לה' ונאמר (תשא לד, כא) בחריש ובקציר תשבות". וכבר נודע בשערים חקירת האחרונים בגדר דין זה (ראה מנ"ח מצוה קיב. ביאור הרי"פ פערלא לסהמ"צ רס"ג מ"ע סא רסג, ג ואילך. רסה, ב ואילך¹), אי גדר המצוה הוא שחל דין על

(1) ובספר לאור ההלכה להרש"י ז"ל (ע' צד) מציין

הארץ שתהא שובתת, כמשמעות לשון הכתובים בפרשתנו "ושבתת הארץ שבת לה' . . שבת שבתון יהי' לארץ . . שנת שבתון יהי' לארץ" (שם, ד-ה²), וכמ"ש הרמב"ם במקום אחר (במנין המצות (מצוה א') שבהכותרת להל' שמיטה ויובל) שהמצוה היא "שתשבות הארץ בשביעית ממלאכתה"³; עוד ספרים דשקו"ט בזה.

(2) ברמב"ם ריש הל' שמיטה ויובל הביא (מהנ"ל בפנים) רק הכתוב "ושבתת הארץ", ובסהמ"צ מ"ע קלה: "והוא אמרו . . בחריש ובקציר תשבות" וכבר נכפל זה הציווי פעמים ואמר שבת שבתון יהי' לארץ . . האי שבתון עשה (ואח"כ) ואמר גם כן ושבתת הארץ". ובפרש"י ע"ז (טו, ב) הביא הכתוב "שנת שבתון יהיה לארץ". וראה לקמן הערה 4, 7.

(3) להעיר מתוך עה"פ (בחוקותי כו, לד. מג) "אז תרצה הארץ גו' והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתותי" – "בשביל שתדעו שהארץ שלי כו' והיא תשמט

כדאיתא בגיטין (לו, סע"א. וש"ט): "וזה דבר השמיטה שמוט (ראה טו, ב) בשתי שמיטות הכתוב מדבר אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים. בזמן שאתה משמט קרקע כו". ואע"ג דזו רק דעת רבי היא ולא דעת רבנן²⁶ – הא מ"מ לא נחלקו אלא על דברי רבי "בזמן שאתה משמט קרקע כו", אבל לא על היקש השמטת קרקע להשמטת כספים. ובסהמ"צ להרמב"ם (מ"ע קמא) ובחינוך (מצוה תעז): ולשון התוספתא בשתי שמיטות הכתוב מדבר אחת שמיטת קרקעות ואחת שמיטת כספים. ע"כ. [ועיין בספר לאור ההלכה להגרש"י ז"ל (ע' קי) דרוב הראשונים פסקי כרבי, ואשר כן פסק הרמב"ם²⁷].

והנה, לענין שמיטת כספים תנן במתני' דשביעית (פ"י מ"ח. גיטין לו, ריש ע"ב (בשינוי לשון)): "המחזיר חוב בשביעית (אחרי זמן ההשמטה, פירוש, "בזמן שהשביעית נוהגת ועברה עליו שביעית" (פרש"י גיטין שם. הרא"ש שביעית שם²⁸)) יאמר לו משמט אני, אמר לו אעפ"כ, יקבל ממנו שנאמר וזה דבר השמיטה". והנה, אי נימא דשמיטה היא אפקעתא דמלכא והחוב נפקע ומתבטל, הרי לשון המשנה "המחזיר חוב" (היינו שהחוב קיים), ו"משמט אני", אינו מחזור, וכמוהו גם פירוש המפרשים באמירת הלווה "אעפ"כ", דפירשו שתוכן אמירה זו הוא שרצונו "לפרוע" את החוב שישנו (ולא נתינת

(26) עיין בגיטין שם: בשביעית בזמן הזה ורבי היא (וראה פרש"י שם ד"ה בשביעית. שם ע"ב ד"ה רבא). ובמו"ק ב, סע"ב מוסיף "אפי' תימא רבנן כו".

(27) אבל ראה לקמן סוף ס"ו ובהערה 46 שם.

(28) וראה ר"ש, פי' מהר"י בן מלכי צדק, רע"ב (ועוד) שביעית שם.

מתנה סתם מחדש). עיין בר"ש וברע"ב שם: "אני רוצה לפרוע (לך)"²⁹. ובפרש"י גיטין שם (ד"ה ואם) "אני רוצה להחזירו לך". ויתירה מזו מצינו בלשון רש"י בשבת (קמח, ב): "אעפ"כ איני חפץ שישמטו יקבל ממנו". דמשמע שבאמירת אעפ"כ נמנעת ההשמטה ושוב החוב ישנו כדמעיקרא ממש.

ובאמת אילו הי' זה בגדר אפקעתא דמלכא הי' לנו לומר אף יתירה מזו, דכיון שהתורה אמרה ששביעית משמטת את החוב ומבטלת אותו, הרי אדרבה, לכאורה הי' צריך להאסר על הלווה לעשות פעולה הפכית מזה – להחזיר את הממון בתורת חוב; אך מצינו דאמרינן להדיא דלא זו בלבד שמותר לו ללוה לעשות כן (כבמתני'), אלא עוד זאת – כדתנן במתני' שלאח"כ (מ"ט שם) – "רוח חכמים נוחה ממנו".

ומכל זה משמע, ששמיטת כספים בשביעית אינה בגדר אפקעתא דמלכא – שהחוב נפקע ומתבטל לגמרי בדרך ממילא³⁰ – כי אם חובת גברא היא על המלוה לשמט את החוב.

[וכן מוכח בתשובת מהרשד"ם (ח"מ ס' סא): "ושמא אפי' טעמא דב"ד אביהן של יתומין לא

(29) וראה מה שהקשה בתו"ט שביעית שם ובמשנה ראשונה שם.

(30) אבל במרדכי גיטין פ"ד ס' שפ: "דשביעית הפקעתא דמלכא הוא אע"ג דלא אמר משמט אני". וראה סמ"ע שו"ע ח"מ ס"ז סקט"ו. וכן פשיטא לי' להמנ"ח מצוה תעז בתחילתו. וראה ספר התרומות שער מה (חלק א') אות ה' (ותשובות הרא"ש כלל עז אות ד') בשם תשובת הרמב"ן. ולהעיר מפרש"י גיטין (לו, א ד"ה מוסרני. שם, ב ד"ה רבא) דתירוץ רבא "הפקר ב"ד היה הפקר" קאי גם על קושיא הא' שם "ומי איכא מידי דמדאורייתא משמטא והתקין הלל דלא תשמט". ועד"ו בחי' הרשב"א שם (ושם): "הפקר הלל ממונו של לווה לגבי מלוה ומגבי ליי". וי"ל.

להביא מהם עומר ושתי הלחם. ומזה גופא מוכח לכאורה דאפקעתא דמלכא הוי ולכן לא הי' מועיל להקנות לקטנים כי גם השדות דחש"ו הוי הפקר מאליהם²².

איברא, דזו אינה ראי' – כי בודאי מצות התורה לא ניתנו שיהא אפשר לקיימם רק ע"י ערמה וכיו"ב, ולהכי פשיטא שאין לומר שקיום מצות עומר ושתי הלחם בשנה השביעית ניתן באופן כזה שיהא מחוייבים ליקח שדה של המחוייב במצות וליתנו להקטן כדי להפקיעו ממצות שמיטה. ופשוט.

אמנם, יש להביא ראי' אחרת לכאורה דאפקעתא דמלכא הוא, מלשון המדרש (תנחומא ר"פ ויקרא²³) על הפסוק (תהלים קג, כ) "גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו" – "אלו שומרי שביעית, ולמה נקרא שמם גבורי כח רואה ששדהו מופקרת ואילנותיו מופקרים והסייגים מופרצים ורואה פירותיו נאכלים וכובש את יצרו ואינו מדבר", דמהלשון "רואה ששדהו מופקרת ואילנותיו מופקרים" משמע, שהיא

(22) ראה עד"ז מנ"ח מצוה פד.

ומהאי טעמא אין מספיק מ"ש במנ"ח שם שאפשר שלא הי' סמוך לירושלים כו'. ומ"ש במנ"ח ד"אפילו הי' (שדות של חרש שוטה וקטן סמוך לירושלים) מ"מ אינם בני הקנאה מה"ת, הרי זה שייך להשקוט בנתינת לולב לקטן אם מהני מתנתו דקטן אפילו לדאורייתא (ראה שד"ח כרך ב' שפ, ב ואילך). אבל להעיר דצריך למוסרו לצבור יפה יפה ובזה שקו"ט ומחלוקת אם מהני גם בגדול (ירושלמי שקלים שם (ובמפרשים). ב"מ קיה, א. ועיין תו"ט שקלים שם דמחלק בין הנ"ל ושקלים דמקבלים מקטנים (שקלים פ"א מ"ה. וראה רע"ב שם) ולא חיישינו. וראה בארוכה מ"ל משעה"מ שקלים פ"ד ה"ו. ועוד). ובכל אופן י"ל בפשטות שיכולים ליקח מהם בתורת הפקר ב"ד הפקר. ואכ"מ.

(23) וראה ויק"ר שם.

נעשית הפקר מאל' – היינו מצד אפקעתא דמלכא, ולא ע"י מעשה ההפקר שלו.

מיהא, גם זה אינה ראי' מוכרחת, דהרי אפשר לדחוק ולפרש, שהמדרש מתאר את מצב השדה והאילן כמו שהם בפועל – "שדהו מופקרת ואילנותיו מופקרים כו", ולא נחית לבאר את הסיבה שהביא למצב זה להיות; אבל באמת עדיין נוכל לומר דגם לדעת המדרש נעשו הפקר רק ע"י שהאדם הפקירם. והחידוש בשעה ש"רואה" – אע"פ שהוא הפקירם בעצמו – הוא בכך שהוא רואה אז כיצד נראה הדבר בפועל, על-דרך הא ד"אינה דומה ראי' לשמיעה".

(ובאמת י"ל גם דצע"ק אם תמצי לומר דהוי אפקעתא דמלכא ואינו שייך לפעולת האדם כלל – מדוע נקרא "שומרי שביעית" עי"ז ש"כובש את יצרו ואינו מדבר"²⁴).

ד

יקדים לבאר גדר שמיטת כספים, דהוי רק חובת גברא

ובאמת י"ל מקור והוכחה בהיפוך, להדעה והסברא ששמיטת קרקעות אינה אפקעתא דמלכא כי אם חובת גברא. ובהקדים הא דהוקשה שמיטת קרקעות לשמיטת כספים²⁵,

(24) וביוק"ר שם "בנוהג שבעולם אדם עושה מצוה ליום א' לשבת א' לחודש א' שמא לשאר ימות השנה", דמשמע שהעדר דיבורו בכל ימות השנה הוי מצוה.

(25) להעיר מרע"מ ריש פרשתנו (זהר ח"ג קח, ב): "פקודא דא לשבות בשנה השביעית כו' ואתרי' להשמיט כספים בשביעית כו'". וביוק"ר שם: וא"ת אינו מדבר בשומרי שביעית נאמר כאן עושי דברו ונאמר להלן וזה דבר השמיטה מה דבר שנאמר להלן בשומרי שביעית הכתוב מדבר אף דבר האמור כאן בשומרי שביעית הכתוב מדבר.

או דילמא גדר המצוה הוא דין על הגברא שישבות האדם מעבודת הארץ, כלשון הכתוב "בחריש ובקציר תשבות", וכלשון הרמב"ם הנ"ל⁴ "לשבות מעבודת הארץ ועבודת האילן".

[וכל החקירה היא בנוגע לחיוב עשה דשבייתה, אבל בנוגע ללאווין שבוה, "שדך לא תזרע וקרמך לא תזמור" (פרשתנו שם, ד), פשיטא מילתא שהאיסור לא-תעשה הוא רק על הגברא, "שלא יעבוד עבודת הארץ בשנה זו כו" (לשון הרמב"ם בהכותרת להלכות שמיטה ויובל מצוה ב"ע)].

ויש לבאר חקירה זו בסברא, דתליא מילתא בין הטעמים שמצינו למצות שמיטה. דאם הטעם הוא "שתוסיף הארץ תבואתה ותתחזק בעמדה שמוטה" (מו"נ ח"ג פל"ט), נמצא שהעיקר כאן הוא שביטת הארץ. ואם הטעם הוא "לקבוע בלבנו כו' ענין חידוש העולם כי ששת ימים עשה כו' הכתיב מנוחה על עצמו כו'" – "אין דבר מיוחד מרשותו רק שהכל ברשות אדון הכל" (חינוך מצוה פד. שכח⁶), נמצא שהעיקר כאן

מאיליה כל שמיטים שהיא חייבת לי".

(4) ועד"ז לשונו במנין המצות בריש ספר היד מ"ע קלה ובסהמ"צ שם. ועפ"ז יומתק מה שבסהמ"צ הביא הכתוב "בחריש ובקציר תשבות" ורק אח"כ "וכבר נכפל זה הציווי פעמים ואמר שבת שבתון". ובמנין המצות שם הביא רק הכתוב "בחריש ובקציר". וכן הוא בחינוך שם "לבטל עבודת הארץ בשנה השביעית שנאמר בחריש ובקציר תשבות ובא הפי' כו'". אבל להעיר שבריש הל' שמיטה ויובל הקדים הרמב"ם הכתוב "ושבתה הארץ".

(5) וראה לשונו בסהמ"צ ובמנין המצות בתחילת ספר היד מל"ת רכז אילך.

וראה צפנת פענח מהד"ת ג, רע"ג.

(6) וראה רמב"ם פרשתנו כה, ב. ובארוכה אברבנאל ריש פרשתנו.

הוא שביטת האדם. ודו"ק.

ומהנפקותות שיש מזה לדינא, דאם המצוה חלה על קרקע של ישראל שתהא צריכה שבייתה, שוב ליכא נפק"מ מיהו הגברא המבטל שבייתה זו ועובד בקרקע, ואפילו כשנעשה הדבר ע"י גוי⁷, עובר בעל הקרקע על מצות עשה זו; אבל אי נימא דחובת גברא היא, הרי כשגוי עובד אדמת ישראל אין בעל הקרקע עובר.

ב

יפלפל בפלוגתת הב"י והמבי"ט בהפקר הפירות אי אפקעתא דמלכא היא או חובת הגברא, וידון בהנפקותות שיש בזה
והנה, מעין זה אשכחן חקירה ופלוגתא שכל הספרים מלאים בה⁸, במצות עשה אחרת שבשביעית, "השביעית תשמטנה ונטשתה" (משפטים כג, יא)⁹, שנחלקו הב"י והמבי"ט (שו"ת אבקת רוכל סי' כד. שו"ת מבי"ט ח"א סי"א. מהרי"ט ח"א סי' מב, מג) גבי דין שביעית בפירות עכו"ם. והדבר תלוי במה שיש לדון אי מצוה זו דשמיטת הפירות היינו שצריך בעל-הבית הישראל להשמיט [פירוש, להפקיר]¹⁰ מה

(7) ראה תוס' רי"ד ע"ז שם (מהדו"ק). חכמת שלמה (מהרש"ל) ב"מ צ, א. ובתוס' רי"ד (בשם המורה – רש"י) וח"ש הביא הכתוב "שבת שבתון יהי לארץ".

(8) בכל הבא לקמן ראה: מנ"ח מצוה פד. ביאור הרי"פ פערלא שם (רסו, א ואילך). ובלאור ההלכה שם (ע' צו) הביא עוד כמה ספרים. אנציקלופדי' תלמודית בערכו. ובצפנת פענח (מאכא"ס פ"י הט"ו צ, ד). נדרים פ"ו ה"ג (יג, א). תרומות פ"ב סה"ב (מה, ב). מת"ע פ"ז ה"ה (סג, ב). ועוד) דפליגי הראשונים, מחלוקת רש"י ותוס' בר"ה טו, א.

(9) וראה חינוך מצוה פד "ומצוה זו שהיא להפקיר כל פירותי' ומצוה אחרת שצוינו הא–ל לשבות בה כו' קשר אחד להם".

(10) והנהגתו מוכיחה שהפקיר ואינו צריך הפקר

שהארץ מוציאה בשביעית, וכלשון הרמב"ם בספר המצות (מ"ע קלד)¹¹ "שצונו להפקיר כל מה שתצמח", ובספר היד (הל' שמיטה ויובל פ"ד הכ"ד) כ' "להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית"¹²; או דילמא חלות השמיטה וההפקר הוי כבר מעצמו בדרך "אפקעתא דמלכא", כשגרת לשון הש"ס בב"מ (לט, רע"א. קו, א. וכן בדף קט, א גבי יובל). פירוש, דהתורה כבר הפקירה¹³ את פירות השביעית ובעל-הבית אינו פועל בזה מאומה. ועיין לשונות רש"י בב"מ שם: "מצות המלך", "המלך ביטלו מלזורעה כו". ועיין באחרונים¹⁴ איך שתירצו לשונות הש"ס הנ"ל בב"מ¹⁶ אליבא דמ"ד דהוא חובת בעה"ב ולא הפקר מעצמו.

ובפשטות יהי' החילוק בין ב' דרכים אלו, כמ"ש כבר המנחת חינוך (מצוה פד), היכא שנתכוין בעל-הבית בפירוש שלא להפקיר, כגודר שדהו ונועל כרמו (עיין רמב"ם שם פ"ד הכ"ד) "וכל הנועל כרמו או סג שדהו בשביעית ביטל מ"ע", משא"כ בסתם י"ל בפשטות דהוי הפקר ממילא לכו"ע¹⁷), כי אם נאמר שחובת גברא היא על בעה"ב להפקיר, הרי בגודר שדהו ונועל כרמו (אע"פ שהוא עובר על מצות עשה זו, מ"מ) אסור לזולתו לקחתם, ואם לוקחם הרי הוא

בדיבור, או שסתמי' – אוקמי בחזקת כשרות.

11 ועד"ז בחינוך ריש מצוה פד.

12 ובמנין המצות (מ"ע קלד) שבריש ספר היד "להשמיט קרקע". וראה לקמן הערה 14.

13 להעיר מלשון הרמב"ם בהכותרת שם (מצוה ו') "שישמש מה שתוציא הארץ".

14 ולשון הש"ס נדרים מב, ב: "ארעא נמי (רחמנא) אפקרה" היינו ללקוט פירות כמ"ש בר"ן ורא"ש שם.

15 נסמן בהערה 8.

16 וכן הא דנדרים – לעיל הערה 14.

17 ראה בהמובא באנציקלופדי' שם. ועוד.

עובר על איסור גזילה. אבל אי נימא דאפקעתא דמלכא היא, אפשר ליטול את הפירות ולזכות בהם אפילו בעל כרחם של בעלים.

ועוד נפקותא פשוטה נאמרה בזה. דהנה, כיון שהשביעית פטורה ממעשרות מצד זה שהפירות הם הפקר – הרי אם החיוב הוא שהאדם יפקירם, צריך לומר שפירות שביעית שאינם מפקירם (גודר שדהו כו), יהיו חייבים במעשרות; אבל אי אמרינן דהפירות הם הפקר מחמת אפקעתא דמלכא, הרי מובן, שאף כשאינו מפקיר אין הדבר משנה בדין הפירות מאומה והפירות פטורים ממעשרות.

איברא, דאפשר לומר שגם כשאדם מתכוון בפירוש שלא להפקיר את פירות השביעית, מ"מ פטורים הם ממעשרות אפילו לפי הסברא שחובת גברא היא ולא אפקעתא דמלכא, כי י"ל שפטור פירות שביעית ממעשרות מטעם הפקר אינו מפני שהם הפקר בפועל, אלא מצד עצם החיוב שיש להפקירם. ומחלוקת הב"י והמבי"ט הנ"ל היא בעיקר לגבי פירות עכו"ם בשביעית, משא"כ בפירות של ישראל שהוא מצווה להפקירם – י"ל דגם להב"י דסבר שהוא חובת גברא עדיין יהיו הפירות פטורים ממעשרות בשלא הפקיר מצד עצם החיוב שיש להפקירם.

ודו"ק היטב במש"כ הב"י (אבקות וכל שם) בתוך דבריו: "כי לא נפטר פירות שביעית ממעשרות אלא מטעם הפקר וכל שאינו מופקר לא נפטר ממעשרות, ומה שטען אטו ישראל שגדר כרמו ולא הפקיר כו' דאיכא למימר בהא אין הכי נמי שהיא חייבת אע"ג דרחמנא אפקירה כיון דאיהו לא אפקרי' ואפי' את"ל דפטורה איכא למימר שאני התם דרחמנא אפקרי' מה שאין כן בשל גוי כו". הרי דגם לשיטתי' דמצוה על

האדם להפקיר לא פסיקא לי' מילתא בפירות של ישראל. וביאור סברת הדבר, לומר שעצם החיוב להפקיר פוטר מן המעשרות, יש להסבירו על-דרך החילוק שמצינו בחיוב המעשרות בשש השנים הקודמות. דהנה, בשנה ראשונה שני' רביעית וחמישית מפרישים מעשר שני, ובשלישית וששית מפרישים מעשר עני (במקום מעשר שני). ולא אשתמיט בשום מקום לומר שאם לא נתן אדם מעשר שני בשנה ראשונה על דרך משל, יהא עליו לתת מעשר עני (אע"ג שי"ל בפשטות דטעם התורה בחלוקת המעשרות הוא כדי שלא יצטרכו ליתן כל המעשרות בשנה אחת¹⁸, וא"כ הי' אפשר לומר דזה שלא נתן בראשונה יתן בשני' שני המעשרות, ולמעשה לא נמצא בשום מקום לחדש כן), והטעם בזה מובן, כי גדר דינים אלו הוא שתבואת שנה זו השנית אין עלי' חיוב מעשר עני. ומעתה י"ל דעד"ז הוא לנדון דידן, בנוגע לתבואה ופירות של השנה השביעית, דכיון שחייבה התורה להפקיר את התבואה והפירות של שנה זו, הרי ממילא אין חיוב מעשרות בשנה זו¹⁹, אפילו כשלא הופקרו בפועל.

ועיין בספרי (ראה יד, כח. תבוא כו, יב. ילקו"ש

18 אף שלמדוהו מהכתובים ראה יד, כח-כט. (ראה ספרי שם. ר"ה יב, ב. רמב"ם הלכות מת"ע פ"ו ה"ד) – הרי י"ל שזהו טעם הכתוב שצ"ל רק מעשר אחד ולא שזהו גזירת הכתוב בלי טעם.

19 להעיר מתוד"ה יד הכל ר"ה טו, א. ראה צפנת פענח שבהערה 8. ובכמה אחרונים. ולהעיר עד"ז בהיתר – מי שאנסוהו לחלל שבת – המחוייב להניח תפילין. העושה מלאכה בחוה"מ האם מחוייב בתפילין – שו"ת אמרי יושר ח"ב סקמ"ט (ושם גם שקו"ט בהולך במדבר ושכח מתי שבת כו). וראה גם כן בצמח צדק למו"ק פ"ג מ"ד.

ג

יעלה כמה ראיות להוכיח דאפקעתא דמלכא היא, וידחה כולם

ועתה נדון לגוף החקירה, אי שמיטת הפירות אפקעתא דמלכא היא או חובת גברא, דלכאורה יש להביא רא"י שההפקר בשביעית הוא אפקעתא דמלכא, מהא דהוצרכו שומרי ספיחים בשביעית להביא מהן עומר ושתי הלחם (שקלים פ"ד מ"א. תוספתא מנחות פ"י ה"ה), והתוס' בכ"מ בש"ס (יבמות קכב, א (ד"ה של). ב"מ נת, א (ד"ה לשמור). מנחות פד, א (ד"ה שומרי). ועוד) נתחבטו האיך מותר להביא מהן, והלא צריך להביא ממשקה ישראל מן המותר לישראל, ובת"כ פרשתנו (כה, ה) מן שמור בארץ אין אתה

בוצר כו'. ושוב צ"ע למה לא אמרו להקנות את השדות לפני שנת השביעית לקטנים שלא בני מצוה נינהו ואינם צריכים להפקירם, והיו יכולין

20 וראה שם שהביא מפרש"י ר"ה שם.

21 ולהעיר שבספרי (וילקוט) שם ממשך "יכול יהו שני מעשרות נוהגים בה (בשלישית) ת"ל שנת המעשר מעשר אחד כו".

וראה צפנת פענח מת"ע הנ"ל.